

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА УГОРСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

НОДЬ БЕАТРИКС-ЕВОДІА АНДРІЇВНА

**“Вирази, пов’язані з внутрішніми та зовнішніми якостями людини,
у збірці Габора О. Нодь «Угорські приказки та прислів’я»”**

014.02 Середня освіта. Мова і література (угорська)
Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
Зикань Христина Імрівна
доцент

м. Ужгород – 2023 рік

Реєстрація _____
(номер)

«_____» _____ 2023 р. _____ Синетар У. Й.
(підпис пров. фахівця) (прізвище, ініціали)

Дипломна робота допущена до захисту

Завідувач кафедри

_____ Зикань Х.І.
(підпис) (прізвище, ініціали)

К. філол. н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

«_____» _____ 2023 р.

Рецензент _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

(науковий ступінь, вчене звання)

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYÜGYI MINISZTERIUMA
ÁLLAMI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNY
„UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM”
UKRÁN-MAGYAR OKTATÁSI-TUDOMÁNYOS INTÉZET
MAGYAR FILOLÓGIAI TANSZÉK

NAGY BEATRIX-EVÓDIA

**Belső és külső tulajdonságra utaló kifejezések O. Nagy Gábor: Magyar
szólások és közmondások című gyűjteményében**

magyar nyelvből

Magyar nyelv és irodalom

Diplomamunka a magiszteri fokozat megszerzésére

8.014.02 Középfokú oktatás szakirányban,

magyar nyelv és irodalom

Tudományos témavezető:

Zékány Krisztina

a filológiai tudományok kandidátusa, docens

TARTALOM

BEVEZETÉS.....	5
1. A KÉRDÉS SZAKIRODALMA.....	7
1.1. A melléknevek szakirodalma.....	7
1.2. A frazémák szakirodalma.....	9
1.3. Frazémák az iskolai tananyagban.....	14
2. BELSŐ ÉS KÜLSŐ TULAJDONSÁGRA UTALÓ KIFEJEZÉSEK O. NAGY GÁBOR MAGYAR SZÓLÁSOK ÉS KÖZMONDÁSOK CÍMŰ GYŰJTEMÉNYÉBEN.....	17
2.1. Belső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazó frazémák	17
2.2. Külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazó frazémák	66
3. A CSOPORTOSÍTÁS VIZUÁLIS MEGJELENÍTÉSE.....	80
BEFEJEZÉS	
KÖVETKEZTETÉSEK LEVONÁSA.....	89
FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM JEGYZÉKE.....	90
РЕЗЮМЕ.....	92
РЕЗЮМЕ.....	93
RESUME.....	94

BEVEZETÉS

Mindig érdeklődéssel, csodálattal tekintetem közmondásainkra, szólásainkra, állandósult szókapcsolatainkra, amelyeknek jelentése csak azok számára egyértelmű, magától érthetődő, akik anyanyelvként használják az adott nyelvet. Az is érdekes, hogy a frazémákban lévő nyelvi képek az adott nyelv beszélőinek mentalitásáról, vérmérsékletéről árulkodnak. Ezért is választottam dolgozatom **témájának** a frazeológiai egységeket.

Mivel az O. Nagy Gábor által összegyűjtött szólások és közmondások [15] száma elég nagy, ezért le kellett szűkítenem az általam vizsgált frazeológiai egységek körét egy bizonyos szempont alapján. Választásom a belső és külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazó szólásokra és közmondásokra eset.

Dolgozatom **aktualitása** abban rejlik, hogy nem csak a szólásokat és közmondásokat gyűjtöttem össze a magyarázatukkal együtt, mivel sok szólás ezek közül már alig hallható a mostani korosztály beszédében, így ha nem fogunk vigyázni rájuk, teljesen eltűnnek, és velük együtt az ember nyelvi műveltségének egy része is elvész.

Célul tűztem ki az O. Nagy Gábor által összegyűjtött szólások közül kiválogatni azokat, amelyek belső és külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmaznak. Ezenkívül a frazémákat nem csak a bennük található belső és külső tulajdonságra utaló kifejezések alapján csoportosítottam, hanem a jobb áttekinthetőség végett diagrammal is szemléltettem kutatásom eredményét.

A kutatás forrásául O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások [15] gyűjteménye szolgált, amelyben annak érdekében, hogy az olvasó a gyűjteményben szereplő szólásokat és közmondásokat gyorsan megtalálhassa, mutatók és utalások vannak [15, 18.o.], ezek a szavak félzsíros betűkkel vannak közölve, egyenlővel utána a magyarázataik következnek. A gyűjtemény 1985-ben jelent meg.

A dolgozat bevezetésből, három fejezetből, befejezésből, a felhasznált szakirodalom listájából áll.

A dolgozatom első fejezetében a frazeológia, frazeológiai egységek, melléknevek szakirodalmával, fogalmával és ismertetésével foglalkozom. Megvizsgálom, hogy mit tekintenek frazeológiának a magyar és a külföldi szakirodalomban egyaránt. Mivel a dolgozatom célja a belső és külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazó frazémák vizsgálata így elengedhetetlen a tanulmányozásuk. Ezenkívül kitérek még az állandósult szókapcsolatok helyére és szerepére az iskolai tantervben a magyar nyelv és integrált irodalom oktatása során.

A dolgozatom második fejezetében az O. Nagy Gábor Magyar szólások és közmondások gyűjteményében található belső és külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazó frazémákat fogom összegyűjteni és csoportosítani őket.

Az elméleti rész után feltüntettem azokat a frazémákat amelyek az adott csoportba tartozó belső és külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazzák.

Dolgozatom harmadik fejezetében a csoportosítás eredményét diagramok segítségével teszem jól láthatóvá, szemléletessé. Csoportosítom, hogy milyen becsmérő és dicsérő, rosszalló és elismerő tulajdonságra utaló kifejezések találhatóak az összegyűjtött frazémákban.

A befejezésben pedig összegezem az általam végzett kutatás eredményét.

A kutatás helye O. Nagy Gábor Magyar szólások és közmondások gyűjteménye, amely 1985-ben jelent meg a Gondolat kiadóban. A könyv létrejöttében legfontosabb szerepet játszott a nyelvünk és néphagyományaink iránti féltő szeretet. A könyvben szereplő szólások és közmondások sok része manapság is alkalmazható, de akadnak közöttük múzeumba valók is. Találunk közöttünk megragadó jellemzéseket, szellemes ötleteket, bölcs tanácsokat, intelmeket amelyek évezredek múltjuk ellenére manapság is igazak. Ezeken kívül akadnak a számunkra már homályos célzásúak, naivak, gyerekes tréfák, gúnyolódások, időszerűtlenné vált nézetek de tévesnek bizonyult megállapításokat is találunk[14].

A KÉRDÉS SZAKIRODALMA

1.1. A melléknevek szakirodalma

A magyar nyelv könyvében [6] a melléknév következő meghatározását olvashatjuk: a melléknév a főnévnel kevésbé gazdag toldalékolású, jelzői, állítmányi vagy mód- és állapotféle határozói szerepet játszó, személyek, tárgyak, dolgok tulajdonságát kifejező szótári szó.” Az a melléknév tulajdonságot megnevező alapszófajú szó [9]. A melléknevek elősegítik a teljesebb valóságábrázolást, szemléletesebbé, kifejezőbbé teszik a stílust. A kifejezett tulajdonság különböző fokú elvonatkoztatás eredménye, legszembetűnőbb alaki tulajdonsága a fokozhatósága. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy nem minden melléknév fokozható. Fokozni azokat a mellékneveket lehet amelyek különböző fokú, mértékű tulajdonságok hordozói.

A mai magyar nyelv könyvében [6] a melléknév a következőképpen van csoportosítva: minősítő melléknevek, viszonyító melléknevek és mennyiségjelölő melléknevek.

A minősítő melléknevek lelki, fizikai vagy elvont tulajdonságot, állapotot fejeznek ki, általában relatív tulajdonságot neveznek meg, ezért sok közülük fokozható. A képzett melléknevek kifejezhetnek többféle jelentésárnyalatot: valakinek, valaminek a természetét, szokását, valamivel való ellátottságot, valaminek a hiányát.

A viszonyító melléknevek személyek, fogalmak, dolgok konkrét tulajdonságait, hovatartozását, más dolgokhoz való viszonyát fejezik ki. Ezek a melléknevek általában fokozhatatlanok. Ide tartoznak az anyagnevek, a fajtanevek, a valahova tartozást, a valamilyen helyzetet jelentő melléknevek és az *-s* képzős úgynevezett jelölő számok.

A mennyiséget jelölő melléknevek mértéket, a dolgok, fogalmak mennyiségbeli tulajdonságait nevezik meg. Általában ezeket sem szoktuk fokozni.

A mellékneveket csoportosíthatjuk a jelentésük alapján belső és külső tulajdonságokat tartalmazókra.

A belső tulajdonságokat tartalmazó melléknevek olyan tulajdonságokat fejeznek ki, amelyek a főnév tárgyának belső tulajdonságaihoz tartoznak. Ezek a tulajdonságok nem láthatók, nem tapinthatók, hanem csak a főnév tárgyának belső tulajdonságaiból következtethetünk rájuk.

A külső tulajdonságokat tartalmazó melléknevek olyan tulajdonságokat fejeznek ki, amelyek a főnév tárgyának külső tulajdonságaihoz tartoznak. Ezek a tulajdonságok láthatók, tapinthatók, vagy más módon érzékelhetők.

1.2. A frazémák szakirodalma

A nyelvtudomány valamennyi területe közül a frazeológia rendszerező feldolgozása a legnehezebb. Ez abból adódik, hogy ez a nyelvnek legszeszéyesebben fejlődő tenyészet, amelyet igen különböző források táplálnak. A frazeológiának éppen az a különös érdekessége, hogy lépten-nyomon olyan alakulatokkal szolgál, melyekről tudjuk, hogy jelentenek valamit, de hogy miért éppen úgy alakultak, ahogy, az sokszor rejtély marad. [7, 25.o.]

Éppen a frazeológiai egységek változatossága okozza, hogy az egész frazeológiát rendszerbe foglalni nagyon nehéz. Ez abból is látszik, hogy majdnem minden valamelyes irodalmi múlttal rendelkező nyelvnek már van vagy készül frazeológiai szótára, de nagyon kevés nyelvnek teljes frazeológiáját próbálták rendszerbe foglalva feldolgozni. A magyarban főleg olyan szókapcsolatokkal foglalkoztak, amelyekben tehát a tárgyi alap feltárása adja meg a nyelvi jelenség magyarázatát. Ez azonban a frazeológiának csak töredéke. [7, 25.o.]

A frazeológia tanulmányozása nálunk igen gazdag múltra tekinthet vissza. Azon időtől fogva, amikor a frazeológia anyagát már nemcsak gyűjtik és gyűjteményesen kiadják, hanem rendszerezik és magyarázzák is, olyan kiváló tudósok foglalkoznak vele, mint a minket közvetlenül megelőző nemzedékből Tolnai Vilmos, Kertész Manó, Csefkó Gyula és mások, a mi nemzedékünkben pedig a messze kimagasló O. Nagy Gábor. [7, 25. o.]

A frazeológia hagyományos értelmezés szerint a különleges jelentésű szilárd szókapcsolatok tana. [7, 27.o.]

A hagyományos frazeológia határait két irányban kell tágítanunk. Az egyik irány, hogy a szókapcsolaton kívül figyelembe kell vennünk a magányos vagy inkább magára maradt szót is. A határbővítés ellenkező iránya a szókapcsolattól az egész mondathoz vezet. Egész mondatokkal megtörténhet, hogy a gyakori használat folytán megszokottá lesznek, esetleg eredeti jelentésük annyira elhalványodik, hogy üres, mindenhova odaillő formulákká, klisékké, sablonokká válnak. A szókapcsolat egyik oldalán tehát a magányos vagy magára maradt szó, a másikon a teljes mondat áll. E két határ között foglalnak helyet azok a szilárd

szókapcsolatok, amelyek a megszokott mondatbeli kapcsolaton túl valami jelentéstöbbletet valósítanak meg. [7, 28.o.]

A frazémák további két nagy csoportjára a stílusérték uralkodó szerepe jellemző. Az egyik csoport a képes beszéd, a másik a körülírás. A két típus között a lényegi különbség az, hogy a képes beszédben a tárgyi valóság alapján kialakult kapcsolat mindenestül átmegy az elvont síkra. A frazeológiába tartoznak, mint új szövegbe iktatott kész kisebb beszédművek, mindenek előtt a közmondások és ezek töredékei is. Gyakran nem is lehet eldönteni, hogy melyik volt előbb: a közmondás-e vagy az, amit ma a töredékének érzünk. Ugyanide sorolhatók mint alcsoportok a szállóigék, irodalmi idézetek és reminiszcenciák, kezdve a Biblián, az ókori klasszikusokon keresztül a magyar és egyéb nemzeti irodalomból származókig. Ezeknek is egy része közmondás lehet, minthogy sok közmondásunk származik a Bibliából, de ugyanúgy közmondásokká válhatnak nagy emberek megnyilatkozásai is. A harmadik csoportnál azt vizsgáljuk, hogy egyes frazémák idegenből nem irodalmi úton hogy kerültek a magyarba, hogyan mutathatók ki róluk kétségtelenül az idegen eredet. Az utolsó csoport az eredeti idegen alakban meghonosodott kifejezések. Ezeknek egyik érdekessége, hogy tagjaik nem honosodtak meg mint jövevényszavak, de egészükben a műveltebb rétegek nyelvében gyakran szerepelnek. [7, 29.o.]

A magyar nyelvtudományban a szólás olyan állandósult szókapcsolatot jelent, amelynek értelmét a tagok jelentésének összegéből nem lehet kikövetkeztetni. A szólás tehát természetesen a frazeológiába tartozik, de tartománya korántsem olyan szűkre szabott, ahogy azt a művelődéstörténeti alapon megfejthető szólások számából következtetni lehetne. A frazeológiai kapcsolatoknak túlnyomó többsége az elvont fogalmi síkra tartozik. Az ilyen átviteles frazémák területe nagyon széles. A szintaktikai szólások elvont fogalmi síkon keletkeznek. Általános szabályként megállapítható, hogy egy elvont fogalom a vele kapcsolatba kerülő fogalmat átviszi az elvont síkra. [7, 30.o.]

A nyelvnek két összetevője van: a szó amely az építőanyagnak tekinthető és a több szó kapcsolatából kialakult állandó elemek, amelyeket előre gyártott

elemeknek azaz paneleknek tekinthetünk. Ezek az előre gyártott elemek legáltalánosabb elnevezése az állandósult vagy kötött szókapcsolatok, frazeológiai kapcsolatok, frazémák. [2]

A frazeológia fogalmának meghatározására, nincs egységes fogalom, így megvizsgálunk, több fogalmat is, nem csak a hazai hanem egyes külföldi kutatók meghatározásaival.

A következő meghatározások Csányi Eszter Frazeologizmusok a német gazdasági sajtóban, helyük a gazdasági szaknyelv elsajátításában című doktori értekezéséből valók:

A frazeológia a „nyelv állandósult szókapcsolatainak tudománya vagy tana, amely szókapcsolatok egy nyelvi rendszerben és a mondatban átvehetik egyes szavak (lexémák) funkcióját és jelentését.” [18, 1.o.]

„A frazeológiában – mint ahogy a nyelvtudomány néhány másik területén is – a fogalom meghatározása, a kutatás tárgyának elhatárolása és terjedelme szempontjából egyfajta pluralizmus uralkodik. Egy és csakis egy definíció, amelyet egybehangzóan elfogadnának, a kutatás jelenlegi állásakor nem létezik.” [8, 17.o.]

„A frazeológia terminust általános kategóriát jelölő terminusnak tartom, amely a nyelvtudományon belül az állandó szókapcsolatok témával foglalkozik; frazeológiai egységnek pedig a különböző nagyságrendű szókapcsolatokat. Az utóbbiak közé sorolom a szólásokat és közmondásokat, amelyeket a nemzetközi szakirodalomban idiómáknak neveznek.” [19, 692.o.]

„A frazeológia hagyományos értelmezés szerint a különleges jelentésű szilárd, szókapcsolatok tana.” [7, 27.o.]

Bárdosi Vilmos a Szólástár [4] című művében a következőképpen határozza meg a frazeológia fogalmát:

A nyelvnek azt a részét és a nyelvtudománynak azt az ágát, amely a különböző mértékben kötött szókapcsolatokat érinti, illetve vizsgálja és gyűjti, tág értelemben az eléggé általánosan elfogadott frazeológia gyűjtőnévvel jelöljük. Az ide tartozó nyelvi struktúrákat pedig általában frazeologizmusoknak, frazeológiai egységeknek, frazémáknak, idiomatizmusoknak, idiómáknak, állandósult

szókapcsolatoknak, (szokványos) kifejezéseknek, szólásoknak, szólásmódoknak, szokásmondásoknak, proverbiumoknak stb. szokták nevezni. Ezek közül manapság úgy tűnik, hogy a frazéma szakszó kezd egyre inkább elterjedni.

O. Nagy Gábor meghatározása szerint ezeknek a konvencionális kifejezéseknek „az a legszembeűnőbb jellemvonásuk, hogy pusztán a megszokás tartja őket életben; bizonyos helyzetekben, bizonyos alkalmakkor anélkül mondja őket az ember, hogy különösebb jelentőséget tulajdonítanak a velük kifejezett megállapításnak.” [14, 16.o.]

Tolnai ad 1910-ben egy szólás-meghatározást: „... olyan közkeletű, állandó szókapcsolatok, melyek tudatunkban éppoly egységben vannak elraktározva, mint az egyes szavak, s amikor szükség van rájuk, nem alkotjuk meg őket alkalmilag, hanem készen, alkotóelemeiknek szoros egységével merülnek fel tudatunkban” [22, 11.o.]. Ám O. Nagy Gábor. véleménye szerint Tolnai az állandósult szókapcsolatok, azaz a frazeológiai egység fogalmát adta meg. [16, 7.o.]

A frazeológia „a szerkezetek, illetőleg a mondatok szerkezeti és lexikális állandósultságának valamilyen érzékelhető foka is elegendő alap ahhoz, hogy egy szókapcsolat vagy mondatot frazeológiai egységnek minősítsünk. Ebbe a nagyon tág keretbe jól beleférnek az ilyen szokványos kifejezések is mint: Hogy van?, Mi újság?, szíves üdvözlettel stb.” [10, 84.o.]

„... különösen a szorosabb értelemben vett állandósult szókapcsolatok ... szemléletessé, elevenné, érzelmileg színezetté teszik a nyelvet, és így a stílusfestésnek nélkülözhetetlen eszközei.” ... „A szorosabb értelemben vett állandósult szókapcsolatok nagyon fontos stíluselemek, mert azonkívül, hogy kifejezővé teszik a nyelvet. ... Stílushatásuk jórészt abból adódik, hogy mögöttük – még ha elmosódottan is – szinte mindig a konkrét szemléletben gyökerező kép áll, s ez a körülmény kimondásukkor bizonyos feszültséget idéz elő lelkünkben.” [21, 527.o.]

Balázs Géza (ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék–BDF Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék): A magyar frazémák szövegtipológiájában: a frazeológia, a frazémakincs összessége a nyelvhez, folklórhoz, kultúrához hasonlóan jellemző

jegyeket tartalmaz egy közösségről. Frazeológiának nevezzük az állandósult szókapcsolatok tudományát is, amely a lexikográfiának a része. A lexikográfia mintájára a frazémák szótári feldolgozásának tudományát frazeográfiának nevezhetjük.

A Nyelvművelő kézikönyv a frazeológiai egységek 9 kategóriáját különíti el [5, 172-175.o.]:

1. Terpeszkedő kifejezések
2. Közhelyek
3. Átvitt értelmű, képes kifejezések
4. Népies mondák gyakran ritmusos kifejezések
5. Figura etimologica
6. Köszönések és udvariassági, társalgási formulák
7. Szólásmondások
8. Szóláshasonlatok
9. Közmondások

Ebben a részben a frazeológiával kapcsolatos szakirodalommal ismerkedtem meg. A frazeológia elméleti anyagát Hadrovics László: Magyar Frazeológia történeti áttekintés [7] című művéből vettem. Mivel nincs egy egységes meghatározás a frazeológiai egységekre ezért több meghatározást is megvizsgáltam. Az adott meghatározások között találhatunk mind magyar, mind külföldi szakirodalomból vett meghatározásokat is. A frazeológia terminusok összegyűjtése során a következő szakirodalmak voltak segítségemre: Balázs Géza: Állandósult szókapcsolatok [2]; R. Molnár Emma: Irodalmi nyelvi szint és frazeológia [19]; Sebeok, Thomas A: Szignal, szimptoma, ikon, index, szimbólum, névjegy Jelentéstan és stilisztika [20]; Szathmári István. Stilisztikai Lexikon [21]; Tolnai Vilmos: A szólásokról [22]; Juhász József: A frazeológia mint nyelvészeti diszciplína [10]. A frazeológiai egységek kategorizálásánál a Nyelvművelő kézikönyv [5] volt segítségemre.

1.3. Frazémák az iskolai tananyagban

A hagyományok ápolása, ismerete nélkülözhetetlen ahhoz, hogy nyelvünket megfelelőképp tudjuk őrizni átadni a következő generáció számára. Úgy gondolom, ezekkel az ismeretekkel az iskolai oktatásban mindenképp foglalkozni kell.

Az iskolai tananyagban is gyakran találkozunk a frazémákkal. Az 5-ik osztályos magyar nyelv tankönyvben [28, 9] a nyelv és a beszéd összehasonlítása témánál találkozhatunk először szólásokkal és közmondásokkal ahol a tanulóknak le kell írniuk a megadott szólásokat, meg kell magyarázni a jelentésüket majd pedig meg kell próbálni egy szóval helyettesíteni. A tankönyv további részében közmondások vannak megadva és a tanulóknak pedig meg kell adniuk azok jelentését. Majd a nyelvvel kapcsolatos szólások következnek. A tankönyvben többször is találkozhatunk olyan feladatokkal amely közmondásokat vagy szólásokat tartalmaznak.

Az 5-ik osztályban *Az összefüggő beszéd* témakörén belül nyílik lehetőség. *A nyelvi stílusok – azok használati szférái; a közlés típusai; a beszéd műfajai, azok szerkezeti sajátossága; a helyes beszéd követelményei* kérdéskörnek a tárgyalására. *A beszéd befogadása* témakörben többek között a különböző műfajú szövegek: elbeszélés, információ, cikk, mese, legenda, monda, dal, vers, találós kérdés, szólás, közmondás elsajátítása a követelmény. Itt választhat a tanár néprajzi témájú szövegeket, amikben például a tanulók szűkebb környezetében élő hagyományokról esik szó.

Az 5-ik osztályos integrált irodalom [29] tankönyvben megtalálható egy közmondások, szólások, találós kérdések [29, 14] téma, amelynek az elsajátítása során a tanulók megismerkednek a közmondás fogalmával és annak három fajtájával:

- 1) Megállapítanak valamit minden magyarázat nélkül.
- 2) A megfigyeléshez már vélemény, ítélet is tartozik.
- 3) A megfigyelésből, véleményből, tapasztalatból tanács lesz.

A szólások és a szóláshasonlatokról is tájékoztatást nyújt a tankönyv. A tanterv alapján a tanulóknak a János vitézben is fel kell tudni ismerni a szólásokat és közmondásokat.

A 6. osztályos [30, 195] tanterv szerint a bevezető, ismétlő órákon *A beszédről és a kommunikációról tanultak ismétlése* során válogathatunk a diákok által otthonról hozott ismeretanyagból is. Majd a frazeológia témakörére szánt 10 órán belül, illetve *A nyelv szókészlete: archaizmus, neologizmus, idegen szavak, hangalak és jelentés viszonya. Szólások, közmondások* begyakorlásához akár a tanulók is gyűjthetnek a saját környezetükben.

A 7-8. osztály inkább a grammatikai elemzésre összpontosít, de a 9-osztálytól kezdve a tanterv több önálló alkotómunkára ad lehetőséget. A stilisztikai ismeretek elsajátítása közben a nyelvi kompetencia kérdéseire is odafigyelhetünk. Többször szerepel a programban, illetve a hozzá tartozó tankönyvekben:

- A szövegalkotás előkészítése, a gyűjtőmunka. A szöveg megalkotása. Szövegértés, szövegalkotás.
- Mindennapi élethelyzetekhez, irodalmi olvasmányokhoz kapcsolódó véleményalkotás.
- Párbeszéd az irodalmi művek formájáról és a bennük megjelenített mögöttes tartalomról.
- A szövegelemző eljárások bővítése szakmai-tudományos, gyakorlati és szépirodalmi művek feldolgozásában (irodalom, történelem, földrajz).

Az alábbiakban néhány, az iskolai tankönyvekből vett példát is felhozok, amelyekben az elméleti bemutatás mellett a begyakorlásra is bemutatnak feladatokat.

A frazeológia a nyelv szókészlete archaizmus, neologizmus, idegen szavak, hangalak és jelentés viszonya, a 6-ik osztályos tankönyvben találkozhatunk, amely Braun Éva, Zékány Krisztina, Kovács-Burkus Erzsébet szerkesztésében jelent meg 2014-ben, melyben ismerteti a tankönyv a frazeológia meghatározását, a nyelv kifejezés készletének típusait, osztályozását, az archaizmus, neologizmus, idegen

szavak fogalmát, a hangalak és jelentés viszonyát, ismerteti a szólásokat és közmondásokat.

A 8-ik osztányban, *Beszéd-készség-fejlesztés* témakörben a diákok gyakorolhatják a különböző típusú, stílusú és műfajú szövegeket a helyes ejtési és hanglejtsési normák megtartásával. Itt is van mód szólások, közmondások, nyelvtörők gyakorlására.

A 9-ik osztályban *A szöveg szerkezetéről tanultak ismétlése* A szövegalkotás előkészítése, a gyűjtőmunka. A szöveg megalkotása. Szövegértés, szövegalkotás. A stílusa fejlesztéséhez ismernie kell a tanulónak a közlendőjéhez illő frazeológiai egységeket is.

Ahogy mindennapjaink szerves részét képezik a frazémák, ugyan úgy a magyar nyelv tantárgy tanulását is végigkísérik ötödik osztálytól megkezdve egészen a tizenegyedik osztály befejezéséig. A tanulók megtanulják felismerni, értelmezni az állandósult szókapcsolatokat és különböző nyelvtani feladatokat is képesek lesznek velük elvégezni.

Véleményem szerint a tanulókkal már az alsóbb osztályokban meg kell ismertetni a magyar nyelvre és gondolkodásmódra jellemző frazémákban rejlő lehetőségeket, hogy mire fiatal felnőtté válik, a saját stílusát is tudja színesíteni, gazdagítani velük.

2. BELSŐ ÉS KÜLSŐ TULAJDONSÁGRA UTALÓ KIFEJEZÉSEK O. NAGY GÁBOR MAGYAR SZÓLÁSOK ÉS KÖZMONDÁSOK CÍMŰ GYŰJTEMÉNYÉBEN

Munkámban a mellékneveket a tulajdonságuk jellege alapján fogom csoportosítani. Két csoportba fogom rendezni a mellékneveket tartalmazó szólásokat és közmondásokat attól függően, hogy belső vagy külső tulajdonságra utaló kifejezést tartalmaz.

2.1. Belső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazó frazémák

A belső tulajdonságra utaló kifejezések olyan szavak és kifejezések, amelyek egy személy, állat vagy dolog belső tulajdonságait fejezik ki. Ezek a tulajdonságok nem láthatók, nem tapinthatók, hanem csak a főnév tárgyának viselkedéséből, tetteiből, vagy más módon következtethetünk rájuk. A belső tulajdonságokra utaló kifejezések lehetnek szellemi, lelki, erősségi és egyéniségi tulajdonságok.

785 összegyűjtött frazéma tartalmaz belső tulajdonságra utaló kifejezéseket, amelyek a következők:

Bizonytalan, mint az abai vacsora = teljesen bizonytalan. (23. old.)

Olyan, mint aki az ablakfával elszaladt = hóbortos, eszelős. (24. old.)

Szép ott adni, ahol senki se kér = az az igazi ajándék vagy adomány, amelyet kérés nélkül adnak. (26. old.)

Szép az adás, de szebb a titokban maradás = nem való dicsekedni a jótekonysággal. (26. old.)

Boldog, ki másnak nem adós [Elég gazdag az, aki senkinek se adós] = nagy tehertől mentes az, akinek nincsen adóssága. (27. old.)

(Olyan) szomorú, mint aki adósságba jár kapálni = látszik rajta, hogy nagyon nyomja valami a lelkét. (27. old.)

Bizonytalan adósságnak szalma a kamatja = semmit sem ér a kamat, ha bizonytalan, hogy egyáltalán visszakapjuk-e kölcsönbe adott pénzünket. (27. old.)

Árva, mint az ágon ülő madár = nagyon elhagyatott, teljesen árva. (27. old.)

(A) **szegény** embert [a szegényt vagy a **szegény** árvát vagy az árvát vagy az özvegyasszonyt vagy a koldust] (még) az ág is húzza (az út is nyúzza vagy az eb is megugatja) = minden baj a szegény embert éri. (27. old.)

Olyan **fáradt**, hogy az ágy sír utána = nagyon fáradt, teljesen kimerült. (28. old.)

Buta, mint az ágyú = szörnyen ostoba. (29. old.)

Süket, mint az ágyú = nagyothall vagy teljesen süket. (29. old.)

Üres, mint az álarc = nem él mély érzelmi életet, nincsenek belső értékei. (32. old.)

Minél **alázatosabb**, annál **gyalázatosabb** [Nagyon **alázatos**, nagyon **gyalázatos**] = rút dolog a meghunyászkodás, a gerinctelenség, a talpnyalás. (32. old.)

Jobb az **ösztvér** alku, mint a bíró kövér végzése = vitás ügyben még akkor is jobb kiegyezni, mint pereskedni, ha a megegyezés látszólag kevesebb haszonnal jár is. (33. old.)

Olyan (**buta**), mint az állat = nagyon ostoba, tökfejű. (33. old.)

Szelíd almának van becsülete [(A) **szelíd** almának nagy, vadnak vagy a vackornak kevés (a) becse] = a szelídséget többre becsüljük, mint a vadságot, a durvaságot. (34. old.)

Barom ember a maga almát piszkítja = aljas ember az, aki a saját családjáról terjeszt rágalmakat. (34. old.)

(**Boldog**), mintha az angyalát látná = sugárzik róla a boldogság. (37. old.)

A **béna** rajkó [cigányrajkó] is **kedves** [tetszik] az anyjának = az anyai szeretet nem függ attól, hogy milyen a gyermek. (39. old.)

Ahol [ha] **nyájas** az anya, **kényes** (lesz) a leánya [**Nyájas** anyának **kevély** a leánya] = ha nem fogják szigorúan a leánygyermeket, kényeskedő, hetyke felnőtt lesz belőle. (39. old.)

Keserves anyának potrohos gyermeke = a gondatlan, ügyetlen anyának rosszul fejlett a gyermeke. (39. old.)

Még a **rossz** anya is **jámbor** magzatot szeret = mindenki azt szeretné, hogy derekabb ember legyen a gyermeke, mint amilyen ő maga. (39. old.)

Az anyaföldnek a gaz az **édes** gyermeke, a vetemény csak mostoha = a gazt irtják, mégis tenyészik, a veteményt meg ugyancsak ápolni kell. (39. old.)

Olyan (**lusta**), mint egy anyalajhár = nagyon lusta. (39. old.)

Alázatos, mint az anyámasszony macskája = csak tetteteli az alázatosságot. (39. old.)

Nyakas apa fejes fia [**Nyakas** volt apja, hogyne lenne fia] = éppen olyan önfejű, makacs, mint az apja. (40. old.)

(Mindig) **olyan**, mint akinek apját, anyját megölték = (mindig) nagyon szomorú. (40. old.)

Amilyen az apja, **olyan** a fia = a fiúgyermek az apja nyomdokain szokott haladni. (40. old.)

Különb ember légy apádnál! = vidd többre, mint apád vitte! (41. old.)

(**Olyan szerencsétlen**, hogy) az arany is kővé [fávé] válik [változik] a kezében = nincs szerencséje anyagi ügyekben; nem boldogul anyagilag. (42. old.)

(**Olyan szerencsés**, hogy) minden [a sár is vagy a kő is] arannyá válik [változik] a kezében = minden vállalkozásán sokat keres, minden pompásan beüt neki. (42. old.)

Arany elmének gyöngy a gondolatja = okos embernek vannak bölcs gondolatai. (43. old.)

Bátrabb fakannából [jobb fakupából] inni, mint arany pohárból = biztonságosabb az egyszerű élet, mint a gazdagoké, a nagyuraké. (44. old.)

Arcátlan ember nem vall szégyent = sok megszegyenyítést kibír a szemtelen ember. (44. old.)

Olyan, mint az árnyékon nőtt bodza = csenevész, fejletlen. (45. old.)

Olyan a kedve, mint egy ártány macskának = rossz kedve van. (46. old.)

(A) **jó** asszony gyakor haszon = a jó feleség nagy segítség a férfinak. (47. old.)

A **lusta** asszony kárt vall mindenben = a lusta háziasszony maga látja kárát lustaságának. (47. old.)

Az asszonynak három szükséges: bő pénz, **kellemetes** férfi, száraz fa = aki békében akar élni a feleségével, adjon neki sok pénzt, legyen kedves hozzá, és készítsen neki jól égő tüzelőt. (48. old.)

Csúnya nagyon: **részeg** asszony, **rongyos** pap, görhes ('girhes') disznó = az ittas nőt, a rongyos papot és a nagyon sovány disznót semmire sem becsülik. (48. old.)

Egy asszony sem **szemérmes** a sötétben = a nők szemérmességének csak a megszólástól, a pletykától való félelem az oka. (48. old.)

Elég **okos** az asszony, ha mikor esik, eresz alá áll, hogy ne ázzék = nem fontos, hogy az asszony nagyon okos legyen. (48. old.)

Friss asszony, friss tűz = az új asszony új szenvedélyt gyújt a férfiban. (49. old.)

Friss asszonynak van **lusta** lánya = ha minden házi munkát maga végez az anya, lusta lesz a lánya. (49. old.)

Ha a **haragos** [hörcsökös ('dacos')] asszonyt meg akarod szelídíteni, járd meg vele a táncot a mogyorósban = a dacos, dühös asszonyt veréssel lehet megszelídíteni. (49. old.)

Ha az asszony **csendes**, a konyha [a szoba] rendes = a kevés szavú nők jó háziasszonyok szoktak lenni. (49. old.)

Haragos asszony, füstös konyha, lyukas tál három gonosz a háznál = szomorú ház az, ahol rosszkedvű és veszekedős az asszony, piszkos a konyha, az edények meg lyukasak. (49. old.)

Ha [bár] **szemérmes** (is) az asszony, ne bízd idegen kézre [más kezére] = ha más férfira bízzák, a tisztességes asszony is hűtlenné válhat az urához. (49. old.)

Ifjú asszonyon és malmon gyakori az igazítás = a fiatal asszony sok tanácsra, segítségre szorul. (49. old.)

Jó asszony a háznak koronája = a jó feleség a családi életben a legfőbb érték. (49. old.)

Legjobb **olyan** asszonyt elvenni, kinek az első urát felakasztották = az tudniillik nem mondhatja, hogy az első férje jobb volt: ha özvegyasszonyt vesz el valaki, számíthat rá, hogy a felesége sokat fogja az első urát dicsérni. (49. old.)

Mérges asszonynak haragos (a) leánya = ha veszekedős az anya, a lánya is szereti a perpatvart. (49. old.)

Mosolygós asszonynak, (görhes lónak), világos felhőnek [világos felhőnek, fehér rokolyás asszonynak] nem kell hinni = a behízelt külső nő (, a nagyon sovány ló) és a világos felhő könnyen megtéveszti az embert. (49. old.)

Nem tudja **részeg** asszony, mi a szemérem = az ittas nők gyakran megfélemeznek a szeméremről, a tisztességről. (50. old.)

Okos asszony nem marad gyerek nélkül = nem előrelátó az az asszony, aki nem akar gyereket. (50. old.)

Serény asszonynak **rest** a lánya, **rest** asszonynak **serény** a lánya = a szorgalmas anyának gyakran ellustul a lánya, de a rest asszony – minthogy maga nem szeret dolgozni – korán munkához szoktatja a lányát. (50. old.)

Süveges asszony ebszokás = helytelen dolog, ha az asszony az úr a családban. (50. old.)

Terhes asszony addig menjen, míg háza tetejét bírja = a terhes asszony csak addig járjon el otthonról, amíg nem kell attól tartania, hogy másutt fog szülni. (50. old.)

Olyan éhes, majd átszakad = nagyon éhes. (51. old.)

Ne utáld meg atyádfiát, ha **szegény** is = nem szabad a szegény rokont lenézni. (52. old.)

Huncut volt még a bábád is = nagyon huncut vagy. (54. old.)

Rosszabb a bábánál = nagyon pletykás. (54. old.)

Bába hozta babona, **bolond** aki megtartja = a babonaság ostobaság. (54. old.)

Haragos, mint Balázs Márton kutyája Szigeten = nagyon haragos. (60. old.)

Hetedfél Balázsnak csak egy az esze = akárhányan vannak az ostobák, mégis esztelen elhatározásra jutnak. (60. old.)

Olyan, mint a ballangó = céltalanul, tétován jár-ke. (60. old.)

Nagy bánatban nehéz **víg** orcát mutatni = nehéz annak jókedvet színlelnie, akit szomorúság ért. (61. old.)

Nem lehet oly bánat, kit a **szép** szó meg ne lágyítana = a részvét a legnagyobb bánatot is megnyhíti. (61. old.)

Ártatlan (, mint a ma született) bárány = teljesen ártatlan vagy magát ártatlannak mutató ember. (62. old.)

Szelíd, mint a (kezes) bárány = nagyon békés, jámbor ember. (62. old.)

Ugrál, mint a **gyenge** bárány = vidáman ugrándozó kisgyermekről mondják. (62. old.)

Türelmes, mint a bárányka = nagyon türelmes. (63. old.)

Kevély, mint barátoknál az orgonahúzó = büszke, noha nincs neki mire. (64. old.)

Egy **jó** barát a szomorúságban felér százzal a vigasságban = többet ér egy olyan barát, aki bajban is kitart az ember mellett, mint az olyan barátok tömege, akik csak érdekből barátkoznak velünk. (64. old.)

Egy **jó** barát száz atyafi = sok (rossz) rokonnal felér egyetlen igaz barát. (64. old.)

Jó barát drágább az aranyból [Erszény pénznél drágább a **jó** barát] = a jó barát a legnagyobb kincs. (64. old.)

Nem minden bokorban fekszik [ritka madár] a **jó** [az igazi] barát = nehéz igazán jó barátot találni. (65. old.)

Telhetetlen, mint a barátság = semmi sem elég neki, semmivel sem lehet kielégíteni. (66. old.)

Fáradt, mint az igavonó barom = teljesen kimerült. (66. old.)

Bársonyt megveszti zsír, embert a **gonosz** hír = a bársonynak a zsírpecsét árt a legtöbbet, az embernek pedig az, ha rossz hírbe keveredik. (66. old.)

Bátor, ahol puskát nem hall [ahol senki sincs] = gyáva. (67. old.)

Bátor emberhez szegődik a szerencse; [A bátor szívvel társalkodik a szerencse; Isten is a bátor katona mellett hadakozik] = a véletlen vagy a gondviselés is azokat segíti, akikben van bátorság. (67. old.)

Terem a **bátor**, valamint a félénk = bátor ember is csakúgy akad, mint félénk.
(67. old.)

Becsületes ember, csak a valaga disznó = akkor mondják, ha becsstelen ember azt állítja magáról, hogy becsületes. (69. old.)

Belép a **becsületes** emberek sorába = megnősül. (69. old.)

A **becsületes** ember megöszül, a huncut megkopaszodik = mondják kötődve a kopasz vagy a kopaszodó embernek. (69. old.)

Bölcs, mint a béka, mikor esőt jósol = ostoba létére bölcsnek mutatja magát.
(70. old.)

Csendes, mint a béka a lyukában = meghúzza magát. (70. old.)

Olyan, mint a puffadt béka = látszik rajta, hogy neheztel, haragszik valami miatt. (70. old.)

Nehéz a bér, ha a szolga **lusta** = rossz munkáért csekély fizetség jár. (72. old.)

Rest béres gyakran nézi a napot = lusta ember az, aki mindig csak a munkaidő végét várja. (73. old.)

Rest béresnek henyélés az ebéde = aki nem dolgozik, nem kap enni sem. (73. old.)

Erőtlen, mint a beteg = olyan gyenge, hogy alig áll a lábán. (74. old.)

Kedvetlen, mint a beteg ember = semmi sincs ínyére, mindennel elégedetlen.
(74. old.)

Beteg embernek imádsága sem egészséges = aki beteg, semmit sem végezhet jól. (74. old.)

Elég **beteg** az is, ki beteget emel = beteget ápolni csaknem olyan nehéz sor, mint betegnek lenni. (74. old.)

Jaj, **szegény beteges**, nem eheti a levest = szomorkodó szerelmesnek mondták csúfolódva. (74. old.)

Két pofára eszik, mint a **dolgos** betyár = tele szájjal, mindkét oldalon rágva eszik. (75. old.)

Az **úri** bicsak se illik mindig a ládába = az úri származás magában még nem teszi méltóvá az embert magas hivatalra. (76. old.)

Dühös [dúl-fúl vagy búsul], mint a kivert [magán maradt] bika [**Komor**, mint a herélt bika] = tehetetlenül dühöng. (76. old.)

Nyakas, mint a (vad) bika = megátalkodottan makacs természetű. (76. old.)

Rest, mint a metszett bika = nagyon lusta, lassú mozgású. (76. old.)

Szabados, mint a falu bikája = olyan férfiról, aki különösen nőekkel többet megenged magának, mint amennyit illik. (76. old.)

Szelídebb a megvakult bikánál = nagyon goromba. (76. old.)

Bamba [ostoba], mint a birka = lerí róla a butaság. (77. old.)

Olyan, mint a **kerge** birka = olyan, mintha elment volna az esze. (77. old.)

Türelmes [Jámbor], mint a birka = az ostobaságig engedékeny, türelmes (77. old.)

Türelmes birka sok fér egy akolba = sok békés ember megfér egymással kis helyen is. (77. old.)

(**Kevély**, mint a) bíró lánya = gógös (lány). (77. old.)

(Az) **okos** bíró a részeget [a **részeg** embert] **józan** korában bünteti = akkor van értelme a büntetésnek, ha a vétkes belátja bűnét. (78. old.)

Az **okos** bíró elfelejti a komaságot = a bírónak személyi kapcsolatokra nem szabad tekintettel lennie, nem szabad elfogultan ítélnie. (78. old.)

Ki-ki **kegyes** bíró [bírája] magának = mindenki elfogult önmaga iránt. Rossz bíró, ki ajándéokra néz = csak a hitvány bírót vagy hivatalnokot lehet megvesztegetni. (78. old.)

Lusta [rest], mint a bivaly = nehézkes, lassú mozgású ember. (78. old.)

Nyakas, mint a bivaly = önfejű, makacs. (78. old.)

Lusta bivalynak vasvilla a korbácsa = a lusta embert erélyes eszközökkel kell munkára szorítani. (79. old.)

Szájas, mint a telekes ('szíjas') bocskor = nagy hangon beszél, szájaskodik. (79. old.)

Olyan a pofája, mint a bocskorbőr = nincs benne semmi szemérem, semmi tisztesség tudás. (80. old.)

Szent, mint Bodóné pulykája, mert kan nélkül tojik = csak adja a szentet, játssza az ártatlant. (80. old.)

Bolond, csakhogy nem keringél [ha nem is forog] = bolond a javából. (84. old.)

Bolond lesz a feleséged ura [illetve az urad felesége; Mikor **bolond** az ember?] = annak a gyereknek – fiúnak, illetve lánynak – mondják, aki étkezés közben fütyül vagy énekel. (84. old.)

Ez a **bolond**, nem a bátyja = csodálkozás, meglepődés kifejezésére: ez még csak a furcsa! (84. old.)

Hat **bolond** sem ér föl eszével = nagy bolond. (84. old.)

Két **bolond** egy pár (, harmadik a bojtár) = mindketten – illetve mindhárman egyformán bolondok. (84. old.)

Kötözni [kötözni] való **bolond** = olyan ember, aki nyilvánvalóan a saját érdekei ellen cselekszik. (84. old.)

Megörül, mint **bolond** a tökének [Örül neki, mint **bolond** a monyának] = (meg)örül valamely jelentéktelen dolognak. (84. old.)

Okos bolond = olyan ember, aki ravaszul csak azért játssza a bolondot, hogy előnyöket szerezzen magának. (84. old.)

Úgy áll a haja, mint a **bolond** ember búzája = rendetlenül, össze vissza áll a haja. (84. old.)

Aki **bolond**, bolondot csinál [Bolondok **bolond** dologban főzik fejüket] = esztelen embertől csak esztelen tetteket várhatunk. (85. old.)

Aki **bolond**, ugrik (az) hegyen-völgyön = sohasem tagadja meg a bolond a maga természetét. (85. old.)

Aki délelőtt **bolond**, délután is (az) = aki fiatal korában esztelen ember volt, annak öreg korára sem szokott megjönni az esze. (85. old.)

Azért **boldog** a bolond, mert esze nincs = sokan elkeserednének, ha tudnák, hogy mennyire esztelenek. (85. old.)

Azért van annyi **bolond**, mert ki-ki okosnak hiszi magát = sok embert az önhietség ragad esztelenségre. (85. old.)

Az se **bolond**, aki hallgat = akinek nem jár el a szája, nem kerül bajba. (85. old.)

Bolondabb, aki a bolondon kiösmer = csak a bolond értheti meg a bolondot. (85. old.)

Bolondabb, ki neveti a bolondot = nem szabad a gyenge elméjút vagy az elmeháborodottat kinevetni. (85. old.)

Bolond a bolond, ha mozsárban törik is [**Bolondot**, ha mozsárban törnek is, **bolond**] = nem lesz a bolond bal soha épeszű. (85. old.)

Bolond adja, **okos** veszi = így védik azt, akit amiatt korholnak, hogy még nem érdemelt juttatást fogadott el: ha adnak valamit, azt el is kell fogadni. (85. old.)

Bolond, aki elhagyja a csordát egy tehénért [**Bolond**, ki elhagy erdőt (egy) szál fáért] = az is bolond, aki megnősül. (85. old.)

Bolond (az), (a)ki jobban táncol [jobban akar táncolni], mint (ahogy) tud [**Bolond**, aki jobban járja, mint ahogy tudja] = esztelenség többet akarni. mint amennyire képes az ember. (85. old.)

Bolond, aki jussat engedi = ne engedj abból, ami megillet! (85. old.)

Bolond, (a)ki mindenét egy kockára fölteszi = ostobaság mindent egyetlen lehetőségtől tenni függővé. (85. old.)

Bolond, aki mindent elhisz, és bolond, aki semmit sem hisz el = hinni kell az embereknek, de kellő kritikával is kell fogadni, amit mondanak. (85. old.)

Bolond (az), aki magánál szebbet lát = minden józan eszű ember meg van elégedve a maga külsejével. (85. old.)

Bolond azzal is kérkedik, mit szégyellnie kellene = arra mondják, aki úgy mondja el valamely botlását, tévedését, mintha érdeme volna. (85. old.)

Bolond beszél, **okos** hallgat = hallgatni sokszor hasznosabb, mint beszélni. (85. old.)

Bolond ember az, aki az úrdolgán ('robotmunkában') megerőlteti magát = nem szokta az agyon dolgozni magát, aki napszámmal való szolgálatot teljesít valamely nagy gazdának. (85. old.)

Bolond is mond néha okosat [Néha a bolond is szól igazat] = vállveregető vagy tréfás elismerés: mindenkitől kitelik olykor egy-egy helytálló megjegyzés. (85. old.)

Bolond, ki eb után a lovat elveszti = akinek van magához való esze, az vigyáz rá, hogy ha valamely kisebb kár érte, legalább a nagyobbat elkerülje. (85. old.)

Bolond, ki egy kőbe kétszer ütközik meg [Bolond ütközik kétszer egy kőbe] = értelmes ember nem követi el kétszer ugyanazt a ballépést. (85. old.)

Bolond, kit a kötött eb megharap = épeszű ember nem keresi a saját vesztét. (85. old.)

Bolond lyukból **bolond** szél fúj = bolond ember csak bolondságokat beszélhet. (85. old.)

Bolond, ki orvosát örökösévé teszi = esztelenség attól várni segítséget, aki – ha segít saját érdekei ellen cselekszik. (86. old.)

Bolond ül számárta, ha lovon járhat = nem okos ember az, aki akkor is megelégszik a rosszal, ha a jobbra is megvan a lehetősége. (86. old.)

Egy **bolond** annyit kérdezhet, hogy száz bölcsnek is gond leszen rá megfelelni = könnyebb kérdéseket feltenni, mint okos válaszokat adni. (86. old.)

(Ha) egy **bolond** beledobja [belelökki] a kútba a követ, száz **okos** se veszi [húzza] ki [Egy **bolond** olyan követ hajít vagy vet vagy dob vagy taszíthat a kútba, hogy száz **okos** se húzza vagy veszi ki] = könnyű a hibát elkövetni, de nehéz helyrehozni. (86. old.)

Jobb egy kicsit **bolond** lenni, mint igen **okos** = az se jó, ha túlságosan okos valaki. (86. old.)

Ki magának **bolond**, másnak se **okos** = aki magán nem tud segíteni, másnak se adhat jó tanácsot. (86. old.)

Bort sem ivott [látott], (s) máris [mégis] **részeg** = úgy viselkedik, mintha nem volna józan esze. (87. old.)

Bor nélkül **szegény** a vendégség = a vendéget illik megkínálni borral. (88. old.)

Bort iszik az úton járó, akár **szegény**, akár báró = utazás alkalmával még a szegény ember is bort szokott inni. (88. old.)

Jó bornak, **jó** embernek eredetét ne keresd = ha jó a bor, nem fontos, hogy hol termett, ha becsületes az ember, nem fontos, hogy milyen származású. (88. old.)

Irgalmas borbély a ember magának = önmagához nem tud eléggé szigorú lenni az ember, még ha a saját gyógyulásáról van is szó. (89. old.)

Irgalmas borbélyt, **szent** hadat soha nem hallani [hallhatni] = a képzettség nélküli seborvosok és a hadra kelt katonák nem ismernek kíméletet. (89. old.)

Okos borbély nem gyógyít minden sebet egy írral = nem lehet minden bajt, hibát azonos módon orvosolni. (89. old.)

Rossz [gonosz] bordában szótték = rossz, gonosz ember. (90. old.)

Nekiesik, mint **bolond** borjú az anyjának = oktalan sietséggel vagy illetlen mohósággal nekiesik, nekilát valaminek. (90. old.)

Olyat lök rajta, mint **éhes** borjú az anyján = durván nagyot lök rajta. (90. old.)

Ostoba, mint a borjú = lerí róla a butaság. (90. old.)

Úgy reszket, mint a **részeg** borjú = egész testében remeg. (90. old.)

Hitetlen, mint a bormérő = megbízhatatlan, úgy csal, ahogyan csak tud. (91. old.)

Kicsi a bors, de **erős** = a) kis termetű vagy jelentéktelennek látszó ember is lehet erős vagy tehetséges; b) kis dolog is okozhat nagy nehézséget. (92. old.)

Olyan **mérges**, mint a borstartó = mindenért megharagszik, folyton mérgeskedik. (92. old.)

Olyan **süket**, mint a bot = nagyon nagyot hall. (93. old.)

Helyes a bögés (, oroszán) [**Helyes** a bögés, fiatal a marha] = igazad van. (94. old.)

Csendes, mint böjtben a mézárszék [csapszék] = kihalt, néptelen. (94. old.)

Olyan **szegény**, mint böjtben nagypéntek = teljesen szegény. (94. old.)

Szomorú, mint böjtben a (muzsikus) cigány [a kocsmá] = látszik rajta, hogy nagyon szomorú. (94. old.)

A **bölcs** ember mindenütt otthon van = az életrevaló és okos ember mindenütt jól érzi, mindenütt feltalálja magát. (94. old.)

A **bölcs** is hétszer botlik egy nap = mindenki követ el ballépéseket. (94. old.)

Bölcs ember a házát nem építi fővényre = akinek van esze, az nem számít megbízhatatlan ember segítségére, nem bízik ingatag jellemű emberben. (94. old.)

Bölcs embernek bajos tudatlanok közt szólni = az értetlenség bénítólag hat a legokosabb emberre is. (94. old.)

Nincs oly **bölcs**, kit a bor meg nem bolondít = az okos ember is elveszti az eszét ittas állapotában. (94. old.)

Erőtlen, mint a bőréből kivetkezett kígyó = nagyon gyenge, erőtlen, beteges. (95. old.)

Fiatal bőr annyi van a vásáron, mint **öreg** = fiatalok is halnak meg, nemcsak öregek. (96. old.)

Vén brúgós ('nagybögös') mindennap egy nótát felejt = öregkorára egyre feledékenyebbé válik az ember. (96. old.)

Bujaságot űző soha **bölcs** nem lehet = nem bölcs ember az, aki kicsapongó életet él. (98. old.)

Boldog, mint aki nyáron bundadarabot talál = nem valami boldog. (98. old.)

Ha olyan büdös volna, mint amilyen **büszke**, a fene se menne közel hozzá [(Szinte) büdös a büszkeségtől] = visszataszítóan gőgös, fennhéjázó. (99. old.)

Csendes, mint a bükkfaláng = lassú, de állhatatos, kitartó. (100. old.)

Büszke, mint akit céhvel temetnek = ugyancsak nagyra tartja magát. (103. old.)

Fütyül, mint az **éhes** cigány = elkeseredetten fütyül. (104. old.)

Rátartós, mint a cigány, mikor **éhes** = hetykén viselkedik, pedig inkább szerénynek kellene lennie. (105. old.)

Vakmerő, mint a cigány lova = gyáva. (105. old.)

Nyakas a cigány is, amikor akasztani viszik = mindenki igyekszik elkerülni, ami rossz, ami káros neki. (106. old.)

Öreg cigány mindennap egy nótát felejt = öreg korára feledékennyé válik az ember. (106. old.)

Szaporá, mint a cigányasszony teje = bőven telik belőle; kiadós. (106. old.)

Kényes, mint a cigánybíró = nagyon rátarti. (106. old.)

Meztelen, mint a cigánygyermek = teljesen ruhátlan, vagy csak itt-ott takarja a testét valami ruha. (106. old.)

A **hamis [hazug]** és **csalárd** egy fának ágai = a hazugságra és a csalásra való hajlam ugyanannak a jellemhibának a következménye. (110. old.)

Részeg [olyan], mint a csap [**Olyan, mint** a csap belső vége; Ez is csapot látott; Egész csapig van] = teljesen berúgott; elázott. (111. old.)

Csata után **okos** a magyar = akkor tudjuk, mit kellene tennünk, amikor már utána vagyunk a dolognak. (111. old.)

A **jó** cseléd mindig talál dolgot (magának) = azt tekintették jó alkalmazottnak, aki nemcsak a rábízott munkát látta el, hanem még ezen kívül is dolgozott a gazdának. (112. old.)

Jó cselédnek a gazdája is **jó** = a) az alkalmazott jó munkája azt mutatja, hogy hozzáértő munkáltató keze alatt tanult; b) annak kifejezésére, hogy azt tartották jó cselédnek, aki nem bírálta vagy csak dicsérte a gazdáját. (112. old.)

Nincs jobb a **jó** cselédnél [A **jó** cseléd megbecsülhetetlen kincs] = az okos gazda tudja, milyen sokat köszönhet szorgalmas alkalmazottainak. (112. old.)

Csendesnek **csendes** a barátja = a békés emberek a magukhoz hasonlókkal értik meg jól egymást. (113. old.)

Eleven [**fürge** vagy olyan vagy játszik vagy mozog vagy forog vagy siklik vagy tekereg mindenfelé], mint a csík = életerős, gyors mozgású. (115. old.)

Délceg [**bojtorjános** vagy **kócos**] csikóból válik [lesz] a **jó** [szép] paripa = eleven, pajkos gyerekből lesz a dolgos ember. (116. old.)

Éhes csikó abrakkal álmodik = mindenki arról álmodik vagy ábrándozik, amire vágyik. (116. old.)

Könnyű **jó** csikóból **jó** lovat nevelni = a jó gyermekből nem nehéz derék embert faragni. (116. old.)

Rossz csikóból is válhat még **jó** ló = haszontalan, pajkos gyermekből is válhat derék ember. (116. old.)

Virgonc csikót éri a baleset = a fürge, mozgékony gyerek szokott megsérülni. (116. old.)

Rossz csillag alatt lett [született] = mindenben szerencsétlen. (117. old.)

Szerencsés csillag alatt született = nagyon szerencsés, a szerencse fia. (117. old.)

Rossz [szerencsétlen] csillagzat alatt született = mindenben szerencsétlen. (117. old.)

Szerencsés csillagzat alatt [csillagzatban] született = nagyon szerencsés. (117. old.)

Ne legyen a csirke **okosabb** a tyúknál [Csirke akar tyúknál **okosabb** lenni] = inkább tanuljon a fiatalabb, a kevésbé tapasztalt az idősebbtől, mintsem kioktató, fölényeskedő hangnemben beszéljen vele. (118. old.)

Buta, mint a csizmám talpa = nagyon ostoba. (118. old.)

Akkor örül a csizmadia, mikor **fáradt** muzsikust lát = örül annak a csizmadia, ha sokat táncolnak az emberek, mert tánc közben kopik a csizmájuk. (120. old.)

Egészséges, mint a csont = makkegészséges. (122. old.)

Meztelen csonton veszekednek = hitvány, jelentéktelen állás vagy haszon elnyeréséért versenyeznek. (122. old.)

Éhes, mintha csőszakolban hált volna = nagyon éhes. (123. old.)

Erős, mint aki csutkán telet = gyenge, beteges. (124. old.)

Szomorú dalosnak szomorú a dala = akinek bánata van, nem tud vidám dolgokról beszélni. (126. old.)

Szapura (, mint a) dara = sokat és szaporán beszélő ember. (127. old.)

Mérges, mint a darázs [Mérgesebb a daráznál] = nagyon ingerlékeny, haragos. (127. old.)

Vén darázs is megdongja a mézeskörtét [a gyümölcsöt; **Vén** darázs legalább megdongja] = idősebb férfiak is szeretnek csinos nők körül legyeskedni. (127. old.)

Olyan **okos**, mint a darnai kos = nagyon buta. (127. old.)

Goromba, mint a daróc = nagyon durva, goromba. (127. old.)

Ó, te **szegény** denevér, se nem madár, sem egér = olyan ember tréfás vagy gúnyos jellemzése, aki ide is, oda is húz, de sehol sem találja meg a helyét, mert igazában egyik párthoz, egyik csoporthoz sem tartozik. (129. old.)

Diáknál, katonánál nagyobb **huncut** nincsen = diáknak, katonának ne igen higgy, mert mind huncut! (130. old.)

Olyan **kevély** [rátartja magát], mintha övé volna a diófaig = kevély, rátarti, büszke. (131. old.)

Eszes disznó, mély gyökeret ránta = olyan ember gunyolása, aki képességeit meghaladó vállalkozásba fogott. (132. old.)

Fülel, mint (a **süket**) disznó a búzában = nagyon figyel, fülel, rendszerint azért, hogy megszökhessen, mielőtt még tetten érik. (132. old.)

Hallgat [meghúzza magát], mint a (**süket**) disznó a búzában [a rozsban vagy a berekben] = lapul, mert tudja, hogy hibás. (132. old.)

Rest [**lusta**], mint a disznó = nagyon lusta, csak heverni szeret. (133. old.)

Részeg, mint a disznó = undorítóan részeg. (133. old.)

Sütkérezik, mint a **szegény** ember koszos disznaja = sütkérezve lopja a napot. (133. old.)

Turkál a **becsületes** emberben, mint a jóllakott disznó a makkban = felelőtlenül belegázol a más becsületébe. (133. old.)

Éhes disznó makkal álmodik (, de ha felébred, tökkel is megelégszik) = mindenki azzal álmodik, illetve arról ábrándozik, amire vágyik, amit szeretné elérni vagy megszerezni magának. (134. old.)

Éhes disznó moslékos cseberbe is beleváj = aki nagyon vágyik valamire, nem válogat azokban az eszközökben, amelyekkel célját elérheti. (134. old.)

Okos [**eszes**] disznó mely gyökeret ránt = akinek van esze, az tudja, hogyan kell valamit okosan elintézni. (134. old.)

Szemérmes, mint a Dobráék macskája = nagyon szemtelen. (136. old.)

Rossz dolgos az, aki délben dolgozik = nem lehet ebédidő alatt pótolni azt a munkát, amelyet dologidőben elmulasztott az ember. (136. old.)

Lusta [**rest**], mint a dög = nagyon lusta. (138. old.)

Garázda, mint a **részeg** dragonyos = erőszakos, durva, garázda. (139. old.)

Akár a **részeg** dragonyosnak beszélj = hiába beszél neki az ember. (139. old.)

Óvatos duhaj = nagy hangú, fenyegetőző ember, aki azonban óvatosan kitér a tettek elől. (140. old.)

Félénk, mint az eb = szégyenletesen gyáva. (143. old.)

Mérges eb őrzi ott a házat = fukar ott a gazda vagy a gazdasszony. (144. old.)

A **félénk** eb csak ugat, de nem harap [Ugat a **félénk** eb, de meg nem mar; Többet ugat a **félénk** eb] = aki sokat beszél, sokat fenyegetőzik, az rendszerint nem mer cselekedni, nem mer ártani, csak gyávaságból szájaskodik. (145. old.)

Akkor búsul [**szomorú**] az eb, ha [mikor] **éhes** = a jóllakott embernek a hangulata is jobb. (145. old.)

Édes embernek epéje sem keserű = a jóindulatú, finom lelkű ember meg ha akar, sem tud másokat bántani, másoknak fájdalmat okozni. (150. old.)

Gyáva, mint egy egér = nagyon félénk természetű. (151. old.)

Szapora, mint az egér = nagyon sok gyereke van. (151. old.)

Ne félj, **szegény**, hogy **gazdag** légy, hogy Egriben kővárat végy! = mondják olyan ígéretre, biztatásra, amelyben nemigen bíznak. (152. old.)

Éhes embernek kenyéren jár az esze = mindenki arról ábrándozik, amire vágyik. (153. old.)

Nem jó az **éhező** embernek sokat papolni = nem lehet az éhezőket, a kizsákmányoltakat szép szavakkal, üres ígéretekkel kielégíteni. (154. old.)

(Olyan) **buta**, mint az [mint a sötét] éjszaka = nagyon ostoba. (154. old.)

Olyan **süket**, mint az éjszaka = teljesen süket. (154. old.)

Olyan **vak**, mint az [mint a sötét] éjszaka = teljesen vak. (154. old.)

Ha **kedves** az élete = rendszerint népmesékben, tiltást kifejező főmondat után: ha nem akar meghalni. (156. old.)

Olyan, mint az élet = makkegészséges, csupa életerő valaki. (156. old.)

Büszke, mint az előhasú menyecske = nagyon peckes, rátarti. (159. old.)

Akinek van **jó** embere, nem vesz tóba a kendere = könnyen boldogul az, akinek jó pártfogója van. (160. old.)

Esendő az ember, hajlandó a pendely = könnyen megtéved a férfi, de könnyen elcsábul a nő is. (161. old.)

Esendő az ember, mint a famacska [mint a fakutya] = mindenki botlik, mindenki vétkezik. (161. old.)

Gyarló az ember, mint az érett nádszál = mindenkinek vannak vétkei, hibái. (161. old.)

Minden ember **huncut**, még a pap se [csak a pap nem] igaz = mindenkiben van huncutság, kópéság. (161. old.)

Minden ember **mesterember** = mindenki a maga javára mesterkedik. (161. old.)

Olcsó ott az ember, ahol nem ismerik = idegenek nem sokra becsülik az embert. (161. old.)

Olcsó ott az ember, ahol sok(an) van(nak) = a tömegben nem sokat számít az egyes ember. (161. old.)

Olyan az ember, amilyen a munkája = a munkája alapján ítélik meg az embert. (161. old.)

Szabad az ember a magáéval = ami a sajátunk, azzal szabadon rendelkezhetünk. (162. old.)

(Olyan) **keserű**, mint az epe = utálatosan keserű. (163. old.)

Oly **szelíd**, hogy epéje sem keserű = nagyon jámbor, szelíd ember. (163. old.)

Gonosz eredetnek **gonosz** a vége = amit rosszul kezdtek, rossz lesz annak a folytatása is. (165. old.)

(Annyira vagy olyan **szemtelen**, hogy) ha szembeköpi, azt hiszi [mondja], hogy eső esik = hallatlanul szemtelen. (166. old.)

Huncut [**bolond** vagy **ravasz** stb.] embernek [huncutnak vagy bolondnak vagy nagy kutyának stb.] ad enni (, mikor maga eszik) = huncut, bolond, ravasz stb. ember. (170. old.)

Nebet, mint az **esztelen** = ok nélkül, ostobán nevet. (171. old.)

Olyan **fösvény**, mint a hét szűk esztendő = nagyon zsugori. (171. old.)

(Be beteg, **szegény**,) csak az étel, ital tartja = nem is olyan beteg, mint ahogy mutatja. (171. old.)

Aki húsz éves koráig nem volt szép, harmincig nem volt **okos**, negyvenig nem lett **gazdag**, abból nem lesz soha semmi [Aki tíz éves korig nem **ártatlan**, húszig nem szép, harmincig nem erős, negyvenig nem **okos**, ötvenig nem **gazdag**, hatvanig nem **szent**, azután sem lesz az] = ha elmulasztjuk az egyes életkorokkal járó lehetőségeket, többé sohasem pótolhatjuk a mulasztottakat. (172. old.)

Olyan, mint fában a csomó = egészséges, kemény, erős ember. (174. old.)

Olyan (**egészséges**), mint a falhoz vert [csapott] macska = feltűnően rossz színben van, nagyon beteges, gyenge. (179. old.)

Olyan [(ügy) áll vagy **szomorú** vagy mosolyog vagy elbáméskodik vagy elkámpicsorodik vagy görhes], mint a fancsali feszület = szemmel láthatólag szomorú, savanyú ábrázatú vagy betegesen sovány arcú ember. (180. old.)

Fáradt embernek édes méz az álma = az tud igazán jól aludni, aki testileg fáradt. (181. old.)

Fáradt embert könnyű megharagítani = fáradtan ingerlékenyebb az ember, mint ha pihent. (181. old.)

Sipítanak, mint az **éhes** fecskéfiak = hangosan, élesen sipítoznak. (187. old.)

Ha **öreg** fejsze esik is = bármilyen akadály ellenére is; mindenképpen. (192. old.)

(Úgy) úszik, mint a (nyeletlen vagy az **öreg**) fejsze [Tud úszni, mint az **öreg** fejsze nyél nélkül] = egyáltalán nem tud úszni. (192. old.)

Félénk nem győz ellenséget = aki gyáva, az nem lehet úrrá ellenfelén vagy ellenségein. (194. old.)

Könnyű a **félénket** megijeszteni = nem kell ahhoz hősiesség, hogy rá ijesszen az ember arra, aki egyébként is félénk. (194. old.)

Csendes, mint a felesége, mikor megveri = részegségében szótlanná vagy magatehetetlenné vált. (194. old.)

Ifjú feleségén, malmon mindig van igazítani való [Malmon, **ifjú** feleségén untalan kell építeni] = a fiatalasszony sok tanácsra, segítségre szorul. (194. old.)

Jámbor feleséget csak az isten adhat = nem lehet azt előre tudni, melyik lányból válik jó és szelíd asszony (194. old.)

Okos feleség nagy istenajándéka = boldog lehet az a férfi, akinek megértő, okos asszonya felesége. (194. old.)

Buta, mint a sötét felhő = nagyon ostoba. (194. old.)

Aki önála **rosszabb**, azt már a fene eszi meg = a lehető legrosszabb. (195. old.)

Olyan **kényes**, mintha Ferenc Jóskával volna harmados = nagyon rátarti. (197. old.)

Jó férj hóna alól ugrik ki a kövér menyecske = akkor van jó húsban a fiatalasszony, ha jó a férje. (198. old.)

(**Ügyetlen** vagy **gazember** stb.) fia van az apádnak = ügyetlen vagy gazember stb. (198. old.)

Olyan **gőgös** [**kevély** vagy rá tartja magát], mintha ő ültetné [ültette volna] a Fiastyúkot, ültette a Fiastyúkot] = öntelt, kevély ember. (198. old.)

Bosszús, mint a fiaszamár = dühében megmakacsolja magát. (198. old.)

Aki **fiatal** korában nem kapar, vénségére üres tálat vakar = aki fiatalon nem dolgozik, nem gyűjt, öreg korában éhezni fog. (199. old.)

Fiatal korodban vess, hogy vénségedre arass! = fiatalon kell az embernek iparkodnia, hogy idősebb korára eredményeket érjen el. (199. old.)

Nem sokáig él, ki **fiatal** korában **okos** = a koraérett gyermekek fiatalon szoktak meghalni. (199. old.)

Rosszabb a fiskálisnál = nagyon csavaros eszű, rafinált és bőbeszédű. (199. old.)

A **rossz** fiú apja koporsószege [**Rossz** fiú apja koporsójának utolsó szege] = a rossz fiú annyi szomorúságot okozhat a szüleinek, hogy bele is halhatnak. (200. old.)

Szerencsétlen flótás = olyan ember, akinek semmi sem sikerül. (200. old.)

Finnyás fognak macskagumi = aki finnyáskodik, nem érdekli meg az ételt.
(201. old.)

Okos, mint a (tavalyi) fokos = ostoba, szellemtelen. (202. old.)

(Olyan) **buta** [**ostoba**], mint a föld = nagyon buta. (205. old.)

(Olyan) **nehéz**, mint a föld = nagyon súlyos (teher). (205. old.)

(Olyan) **rest**, mint a föld = nagyon lusta. (205. old.)

(Olyan) **részeg**, mint a föld = annyira részeg, hogy már magatehetetlen. (205. old.)

(Olyan) **süket**, mint a föld = (szinte) egyáltalán nem hall. (205. old.)

(Olyan) **szótlan**, mint a föld = szavát sem hallani. (205. old.)

Olyan **kényes**, hogy alig tud a földre lépni = nevetségesen kényes, rátarti.
(206. old.)

A **fösvény** anélkül is szűkölködik, amiye van, anélkül is, amiye nincs = aki magától is sajnálja azt, amiye van, annak annyit ér az, mintha nem is volna az övé.
(207. old.)

A **fösvény** kívánsága aranyos szegénység = hiába van sok pénze a fösvénynek, ha sajnálja elkölteni, annyit ér az élete, mint a szegényé. (207. old.)

(A) **fösvény** magának se **jó**, hogy volna másnak = hogy tudná az olyan ember másokhoz jó lenni, aki fösvénységével a saját életét is megkeseríti?! (207. old.)

(A) **fösvény** többet [kétszer] költ (, a rest többet vagy kétszer jár vagy fárad)

(A) **rest** kétszer jár, (a) **fösvény** kétszer költ; A **fösvény** mindent drágábban vesz] = a krajcároskodásra csak ráfizet az ember (, a lustasággal pedig csak megkétszerezi a munkáját). (207. old.)

Fösvény maga sem mer eleget enni = a fösvény ember olyan ostoba, hogy még az ételt is sajnálja magától. (207. old.)

Hol láttad, hogy **fösvény** fösvényt szeressen?! = a fösvény emberek gyűlölik egymást. (207. old.)

A **fuldokló** ember a szalmaszálhoz is kap(kod) = a bajba jutott ember mindent megkísérel, hogy javítson sorsán. (207. old.)

Süket füleknek beszél = hiába beszél, nem hallgatnak rá. (211. old.)

Süket fülekre talál valaki, valami = valakinek a tanácsait, intelmét senki sem hallgatja, senki sem fogadja meg, illetve kérését senki sem teljesíti. (211. old.)

Ártatlan, mint a galamb a húsevésben = teljesen ártatlan valamiben. (215. old.)

Szelíd, mint a (kezes vagy mándoki) galamb = nagyon szelíd, jámbor természetű. (215. old.)

Szelíd a galamb, mégis van epéje [Van a **szelíd** galambnak is epéje] = a legszelídebb, a legjámborabb embert is fel lehet mérgeíteni. (215. old.)

Szent, mint a Gálék kiscsirkéje = örökké a templomban ül, mindig ájtatoskodik. (215. old.)

Érett ganéj, **öreg** lány hamar hasznót hajt = mondják tréfásan vagy gúnyosan annak, aki idős lányt vett feleségül. (216. old.)

Ganajszekérnek, **részeg** embernek az isten is kitér = a hitvány és a részeg emberrel legjobb szóba sem állni. (216. old.)

Ahol sok a gazda, **bolond** a szolga = ahol sokan parancsolgatnak, ott nem tudja mihez tartani magát az alkalmazott vagy a beosztott. (220. old.)

A **jó** gazda korán kel, későn fekszik [**Jó** gazda hajnal előtt ágyaz] = a jó gazdának napkeltétől napnyugtáig dolgoznia kell. (220. old.)

Az a **jó** gazda, kinek ó búzája, avas szalonnája van = a jó gazda nem élhet máról holnapra, hanem takarékoskodva tartalékokat kell gyűjtenie. (220. old.)

Ha nincs kedve gazdának, egész ház **szomorú** = a családfő hangulata az egész háznép kedélyére hatással van. (220. old.)

Ha **szomorú** a gazda, gazdasszony is oka = a jó feleség el tudja feledtetni férjével annak minden gondját-baját. (220. old.)

Henyélő gazdának **álmos** a bérese [Ahol kedvére él a gazda, **lusta** a szolga] = ha lusta a munkáltató, nem dolgoznak az alkalmazottak sem. (220. old.)

Nyomorult gazda, kit a szolga tanít = a munkáltatónak többet kell tudnia, mint alkalmazottjának. (220. old.)

Rossz gazda az, aki a maga háza körül nem lel dolgot = a jó gazda mindig talál magának a ház körül munkát. (221. old.)

Okos gazda, ha dőlni kezd haza, elbontja = ha látja az ember, hogy már nem lehet segíteni valamin, nem lehet megmenteni valamit, jobb leszámolni, végezni vele, mint tétlenül várni a baj bekövetkezését. (221. old.)

Okos gazda kárt is jóra fordít = ésszel, találékonysággal javunkra fordíthatjuk az első megítélésre csak károsnak, csapás szerűnek feltűnő eseményeket is. (221. old.)

Rossz gazda, ki maga házára egy (fa)szeget faragni nem tud = mindenkiben kell annyi ügyességnek, jártasságnak lenni, hogy az egyszerűbb ház körüli munkákat maga is el tudja végezni. (221. old.)

Vigyázó gazdának **kegyetlen** a híre = gyakran rossz hírét költik annak a munkáltatónak, aki gondosan ellenőrzi alkalmazottai munkáját. (221. old.)

A gazdag, ha **bolond** is, **okosnak** tartják = sokat elnéztek a gazdag embereknek. (221. old.)

Elég **gazdag** (az) [az a **gazdag**], aki senkinek se adós = akinek van annyi jövedelme, hogy nem kell adósságba vernie magát, az már nem panaszkodhat szegénységről. (221. old.)

Gazdag ember [a gazdag] akkor eszik, mikor akar, a **szegény** (akkor), mikor van [**Gazdag** akkor eszik, mikor akarja, **szegény**, mikor kaphatja] = a szegény ember nem akkor eszik, amikor éhes, hanem amikor van mit. (221. old.)

Gazdag ember gyermeke ritkán sír igazán apja halálán = csak a szegények: számára igazi fájdalom a szülő elvesztése, mert a gazdag ember gyermeke már, az apja sírjánál is az örökségre gondol. (221. old.)

Gazdag ember halálának, szegényember disznájának [szegényember disznájának vagy szalonnájának (meg a) gazdag ember halálának] nagy híre van = a gazdagot csak ritkán sújtja szerencsétlenség, a szegényt pedig ritkán éri szerencse. (221. old.)

Gazdag hízik, **szegény** bízik [fázik] = miközben a gazdagok jól élnek, a szegényeknek legfeljebb a változás reménye jut. (221. old.)

Gazdag pénzzel, **szegény** ésszel (megyen előre) = a szegény embernek okosnak, furfangosnak kell lennie, ha boldogulni akar, a gazdag azonban pénzével is eléri a célját. (221. old.)

Ha meghal egy **gazdag**, mindenki odaballag, ha meghal egy **szegény**, alig van egy legény = sokan keresik a gazdagok kegyét, társaságát, nem úgy, mint a szegényekét. (221. old.)

Nincs **oly (nagy) gazdag**, ki másra [néha valakire] ne szoruljon [aki ne szorulna másra] = senki sem lehet meg mások segítsége nélkül. (222. old.)

A gazdagság sok **kevélyt** és **bolondot** teszen = sok embernek elveszi az eszét a vagyon, és felfuvalkodottá teszi őket. (222. old.)

Lusta gazdasszonynak éjféli munkája = értéktelen munka. (222. old.)

Lusta gazdasszonynak **lusta** a szolgálója = lusta gazdasszonynak az alkalmazottja sem szeret dolgozni. (222. old.)

Rossz gazdasszony, ki a ház körül dolgot nem talál = a jó gazdasszony mindig talál magának otthon tennivalót. (222. old.)

Mérges, mint a Gergely-napi idő = nagyon mérges, haragos valaki. (223. old.)

Árva, mint a gerlice = nagyon elhagyatott, teljesen árva. (224. old.)

Bús [búsul], mint a(z **árva**) gerlice = emészti a bánat. (224. old.)

Szelíd, mint a gerlice = nagyon szelíd, jámbor természetű ember. (224. old.)

Árva, mint a gólya = nincs senkije, teljesen egyedül áll. (224. old.)

Olyan jámbor, mint a **gonosz** = éppen nem jámbor, inkább gonosz. (226. old.)

Gonosz a gonoszt hamar megismeri = a rossz ember hamar talál magához illő társat. (226. old.)

Gonosz a törvényt, **jámbor** a szerencsét féli = csak a bűnösnek kell a törvénytől, a bíróságtól rettegnie, a becsületes ember csak a sors fordulataitól tarthat. (226. old.)

Kevély, mintha ő hajtaná [azt hiszi, (hogy) ő hajtja] a Göncöl szekerét = nagyon önhitt, elbizakodott. (227. old.)

(Olyan) **büdös**, mint a görény = nagyon kellemetlen vagy bosszantóan utálatos szaga van. (228. old.)

Ravasz, mint a görög = nagyon ravasz. (227. old.)

Ártatlan, mint a ma született gyer(m)ek = teljesen ártatlan. (233. old.)

Eszik, mint az **árva** gyermek = kiéhezett ember módjára, mohón eszik. (233. old.)

A **jó** gyereknek már a szó is verés = a jó gyereket nem kell megverni, ért az a szóból is. (234. old.)

A **rossz** gyermekkel annyi baj van, mint egy zsák bolhával = nehéz a rossz gyermekre felügyelni. (234. old.)

Kedves gyermeknek sok a neve = annak adnak beceneveket, akit szeretnek. (235. old.)

Feledékeny gyűjtőt a tél hozza észre = aki nem tesz félre tartaléknak a bőség idején, ugyancsak megbánja, amikor aztán nélkülöznie kell. (239. old.)

Egészséges, mint a hal (a folyóvízben) = makkegészséges. (244. old.)

Fürge, mint a hal = nagyon eleven, mozgékony. (244. old.)

(Olyan **vén** vagy ritkán **fáradt**, hogy) a hamut is mamunak mondja = olyan öreg, fogatlan (illetve ritkán olyan fáradt), hogy beszélni is alig tud. (249. old.)

Szorgalmas, mint a hangya = mindig dolgozik, folyton tesz-vesz. (250. old.)

Haragos ha magához tér, magára haragszik = amit haragjában tesz az ember, azt meg szokta bánni. (251. old.)

Haragosnak kettő kára [a része], meg is verik, (s) enni sem adnak = a haragos gyereket meg szokták verni, és ráadásul meg is koplaltatják. (251. old.)

Árva, mint a harangláb a temetőben = nagyon elhagyatott, magányos. (251. old.)

Harc után **okos** az ember = sokszor csak utólag jövünk rá, hogy mi lett volna a helyes eljárás, tett vagy magatartás. (252. old.)

Tudatlan hatalmas mindennek ártalmas = sok baj származhat abból, ha ostoba ember hatalomhoz jut. (256. old.)

Alábbvaló a hátramenésnél = alávaló, undok ember. (256. old.)

Roszbabb a hátramenésnél = a) nagyon kellemetlen, kínos (dolog); b) nagyon helytelen, csintalan (gyerek). (256. old.)

Más háznál **szemes**, magáénál **vaksi** = mások hibáit észreveszi, de önmaga és családja iránt nagyon elnéző. (258. old.)

(Három dolog) ártalmas a háznál: (a) **haragos** asszony, (a) sűrű füst, (a) lyukas tál = sok kellemetlenséget tud okozni a veszekedős feleség, a füstölgő kályha és a rossz főzőedény. (259. old.)

Sok egy házban két **okos** = nehezen tud együtt élni, egymással megférti két olyan ember, aki mindig csak a maga igazát akarja érvényesíteni. (259. old.)

Hamarabb utoléri [könnyebb utolérni] a **hazug** embert, mint a sánta kutyát [sánta ebet] = a hazug embert hamar leleplezik. (261. old.)

Sok **hazug** ember van innen és túl a Tiszán = mindenütt bőven akad hazug ember. (261. old.)

Olyan **vén**, mint a hetevény = nagyon vén. (265. old.)

Heverő ember a szerencsését is elheveri = a dologtalan embernek a szerencse sem kedvez. (265. old.)

Olyan, mint a higany = főleg gyermekről: nagyon eleven, mozgékony. (265. old.)

A **hízelkedő** alattomban ellenség [A szerfelett **hízelkedő** vagy megcsalt, vagy meg akart csalni] = nem lehet az jóakarónk, aki hízeleg nekünk. (268. old.)

Csendes, mint a holdvilág = jámbor, békés ember. (270. old.)

Mérges, mint a hörcsög = hirtelen haragú, mérges természetű. (273. old.)

Akad **huncut** = lesz aki elvállalja, kap rajta, aki még örül is neki. (273. old.)

Huncut, aki meg nem issza = igyuk ki fenéig a poharat, ne hagyjunk benne egy csepp bort se! (273. old.)

Huncut legyen a nevem, ha... = fogadkozás, ígéret nyomatékosabbá tételére: ne tartsanak becsületes embernek, ha... (273. old.)

Huncut az ember, míg eleven = mindenkiben van huncutság. (273. old.)

Két **huncut** ember van a világon: egyik, aki a másét elveszi, a másik, aki a magáét hagyja = nemcsak az bűnös, aki mást megkárosít, hanem az is, aki

gondatlanságával vagy gyámoltalanságával alkalmat ad a tolvajnak arra, hogy meglopja. (274. old.)

Sok hűrt szakaszt a **vén** hegedűs = az öregember munkájában már nemigen van köszönet. (274. old.)

Alábbvaló az élő húsba esett nyúnél = hitvány, aljas ember. (275. old.)

Szerény [ritkán: **ártatlan**], mint az ibolya [mint a kis ibolya] = nagyon szerény (, illetve teljesen ártatlan). (277. old.)

Állhatatlan, mint az őszi idő = megbízhatatlan. (277. old.)

Ifjú ember szándéka titkos ösvény = a fiatalok rendszerint kedvelik a titokzatosságot, az egészséges romantikát. (280. old.)

Igaz embernek minden út egyenes = az igazán becsületes embert a körülmények sem kényszeríthetik becstelenségre. (280. old.)

Igaz ember nem jár a nyelve ellen = a becsületes ember nem hazudtolja meg tetteivel azt, amit előzőleg mondott, vagy amit hirdet. (280. old.)

Olyan, mint az ijegető = feltűnően vagy betegesen sovány ember. (282. old.)

Olyan, mint az ijesztő = nagyon sovány. (282. old.)

Ha az **irigy szomorú**, vagy őt érte baj, vagy mást szerencse = az irigy ember nemcsak a saját baján, hanem a más örömén, boldogulásán is szomorkodik. (286. old.)

Irigy előtt azért is vétkes vagy, mert nem vétettél = az irigyek annak örülnek, ha mások hibáznak vagy vétkeznek. (286. old.)

Irigy veszi gancsnak az erkölcsöt = csak irigy ember kifogásolhatja a helyes magatartást, az erkölcsös viselkedést. (286. old.)

Isten adta neki, mikor a **becsületes** emberek aludtak = lopta. (288. old.)

Olyan, mint akitől az isten őrizzen = félbolond. (289. old.)

Olyan, mint az isten ökre = mindig dolgozik. (289. old.)

Alázatos, mint ítélet előtt a bűnös = félelmében alázatos. (293. old.)

Elázott, mint az iványi tészta = a) nagyon megázott; b) berúgott. (293. old.)

Mondjuk **jámbornak** a gazdát! = fejezzük be a munkát és induljunk haza; elszunnyad, elalszik. (295. old.)

Jámbornak mondja a gazdát = a) felmondás nélkül vagy váratlanul felmondva otthagyja a gazdáját; b) abbahagyja a munkát, mert már késő van, ideje hazamenni. (295. old.)

Jámbor szüleknek is gyakran feslett a fiók = derék szülőknek is lehetnek rossz gyermekeik. (295. old.)

Hol **jámbor** személy nincs, balkörmű a táncos = ahol nincsenek erényes, erkölcsös emberek, ott lábra kap a feslettség. (295. old.)

Jámbor fiatalból válik a **csendes öreg** [A **jámbor** ifjúból szokott a **jó vénember** válni] = aki fiatal korában szelíd és tisztas erkölcsű, az idős korában is békés, jóságos ember lesz. (295. old.)

Jámbor is napjában hétszerte vétkezik = még a legjobb ember is gyakran, vétkezik. (295. old.)

Olyan, mint **vak** János = nagyon boldogtalan, szerencsétlen. (296. old.)

Olyan (hideg), mint a jégcsap = érzéketlen, hideg ember. (297. old.)

A **jó** nem szorul örökségre, a **rossz** pedig nem érdemli = csak a lusta és kapzsi emberek áhítoznak örökségre, mert aki szorgalmas és életrevaló, az maga is megkeresi a kenyeret. (298. old.)

Jónak jó a kenyere = **Jónak** tószomszéd(j)a a jó] = becsületes ember csak becsületessel barátkozik. (299. old.)

Sok **jó** ember elfér [sok jó megfér] kis helyen = egy kis jóindulattal sok ember elfér aránylag kis helyen is. (299. old.)

Bamba [ostoba], mint a juh = nagyon bamba. (301. old.)

Őrültk kakadu = eszeveszett alak. (305. old.)

Hazud [hitetlen], mint a kalmár = teljesen megbízhatatlan. (308. old.)

Rossz kalmár, ki lelkiismeretével kereskedik = hitvány kereskedő az, aki többre becsüli a hasznot a becsületénél. (308. old.)

Szegény kalmár (az), ki tartani sem tudja portékáját = nem sokra viszi az olyan kereskedő, aki maga sem becsüli azt, amit árul. (308. old.)

Bús(ul), mint a koledátlan kántor = nagyon szomorú. (311. old.)

A **rossz** kántor a szép éneket (is) csúnyán mondja [A **rossz** kántor a jó orgona mellett se jó] = az ügyetlen, hozzá nem értő ember jó anyagból vagy jó szerszámmal sem tud jót készíteni. (311. old.)

Rossz kántort is megszok(ik) a falu = akit megszoktunk, annak a hibáit is elnézzük. (311. old.)

Szemtelen, mint a csibehordó kánya = szemérmetlenül lopkod. (311. old.)

Olyan, mint a kányától megköpesztett tik = szánalmasan rongyos ruházatú. (311. old.)

Olyan **büszke** [úgy ágál], hogy (egy) szaros karóval se lehetne az orrát elérni [felütni] = nevetségesen büszke, gőgös. (317. old.)

Vén karóhoz viruló rózsza nem illik = nem illik vén emberhez fiatal feleség. (317. old.)

Káros ember apjára, anyjára fájlal = aki kárt szenvedett, az válogatás nélkül mindenkit gyanúsítgat. (317. old.)

Káros embernek késő a tanács = akkor ér valamit a jó tanács, ha megelőzi, nem pedig ha követi a bajt. (317. old.)

Olyan [annyi], mint kártya közt [kártyában] a hatszem [hétszem] = a) nem ér semmit; b) fölösleges ember, semmi súlya sincs a szavának. (317. old.)

Lusta Kati **rest** anyának a leánya = ha lusta a lány, rendszerint az anyja is az. (320. old.)

Bús, mint az erővel szedett katona = nagyon szomorú. (320. old.)

Büszke, mint az újonc katona = büszke. (320. old.)

Olyan rossz, mint az egzekúciós katona = rossz magaviseletű. (321. old.)

Félénk katonának hátul van a szeme = gyáva katona az olyan, amelyik csak a menekülésre gondol. (321. old.)

Félénk [félékeny] katonának nem sír az anyja = aki gyáva, az nem szokott harcban elesni. (321. old.)

Leghamarabb elesik a **félénk** katona = a gyávát a sors is üldözi. (321. old.)

Merész katona mellett a **félénk** is vitéz [**Merész** vagy **jó** katona mellett szívet vesz az újonc] = a bátor példája a kevésbé bátrakat is magával ragadja. (321. old.)

Ne tréfálg **vén** katonával [**Öreg** katonának élesebb a kardja; **Vén** katona gyakran megveri az ifjat; Az **öreg** katona zsákba hányja az újoncot] = az idős katonát meg kell becsülni, mert sok tapasztalata, tudása gyakran többet ér, mint a fiatalok ereje és lelkesedése. (322. old.)

Rossz katona, kinek fegyvere is nehéz = nem sokat ér az olyan ember, aki a foglalkozásával járó nehézségekkel sem tud megküzdeni. (322. old.)

Okos, mint a kecskeméti szélmalom = bölcsen hallgat. (324. old.)

Olyan, mint az ért kelés (kiejtve: ért kilis, érkilis, irkilis is) [**Mérges** vagy **ingerült**, mint az éretlen kelés] = állandóan mérges, ingerült. (325. old.)

Ártatlan, mint kemencétől a kerék = teljesen ártatlan valamiben, semmi köze a dologhoz. (325. old.)

Szomorú [úgy áll a szája vagy úgy néz, olyan arcot vág], mint akinek nem jutott kenderföld = nagyon elbusult, látszik rajta, hogy nagyon szomorú. (327. old.)

Eleven, mint a kéneső = nagyon fürge, mozgékony, eleven. (327. old.)

Olyan (**jó** ember), mint egy (a) falat kenyér = nagyon jószívű, szelíd, engedékeny ember. (328. old.)

(**Olyan**, mint a) kétszínű keszkenő = képmutató, színészkedő, köpönyegforgató ember. (335. old.)

Boldog, kinek kezében kac(c)sa = könnyű annak, akinek mindene megvan, aki összetett kézzel ülhet. (341. old.)

Erőtlen, mint a bőrehagyott kígyó = nagyon gyenge, erőtlen. (343. old.)

Okos, mint a kígyó = ravasz és okosan számító. (343. old.)

Gonosz király nyomát sok **jámbor** követi = ha a vezetők, a hatalmasok rossz példát mutatnak, megromlik az alájuk rendelték erkölce ki is. (345. old.)

Olyan **szerelmes**, mint a kismacska = belehabarodott valakibe. (348. old.)

Olyan, mint a kismalac mamája = visszatetsző külső vagy belső tulajdonságaival ellenszenvet vagy undort keltő ember. (348. old.)

Olyan, mint kocsiban az ötödik kerék = hasznavehetetlen ember. (350. old.)

Ostoba, mint a kocsirúd = nagyon ostoba. (351. old.)

Bús(ul), mint a kereke törött kocsis = kesereg, sopánkodik. (351. old.)

A **jó** kocsis inkább az anyját, mint a lovát veri = jó kocsis nem veri a lovát. (351. old.)

Aki **jó** kocsis volt nyárba, nem dül a lova a sárba = nyáron kell a jószág téli ellátásáról is gondoskodni. (351. old.)

Bolond kocsisnak **részeg** a lova = ahol rossz a vezetés, ott rendetlenül folynak a dolgok. (351. old.)

Olcsó kocsisnak több a pénze = kifizetőbb kisebb haszonra, de sok embernek dolgozni, mint nagyobb haszonra kevés megrendelőnek. (352. old.)

Rossz kocsis az, amelyik [**rossz** kocsis is mindig] a jobb lovát üti = csak a rossz vezető dorgálja azokat a beosztottakat, akik többet dolgoznak, jobb teljesítményt érnek el, mint a többiek. (352. old.)

Szemes kocsis, **szemes** ló kerék számra [kerékszámra] igen jó = az a jó, ha óvatos a kocsis is meg a ló is. (352. old.)

Míg a **rossz** [**gonosz**] kocsmárost rajtakapják, sok kárt tesz = sok kárt tehet a gonosz ember addig, amíg a büntetés utoléri. (352. old.)

Alázatos, mint a koldus = nagyon alázatos. (353. old.)

Azt mondta a **vak** koldus, szeretném látni = valaki nagyizolásának, hetykélkedésének a csúfolása. (353. old.)

(Már) a (**sánta**) koldus is a harmadik [hetedik] faluban [határban] jár [énekel; Az **élelmes** koldusnak már hét lyukra fakadt a feje] = kelj fel, hiszen már régen megvirradt, már dologidő van! (353. old.)

(Olyan) **szegény**, mint a koldus (tarisznyája) = nagyon szegény. (354. old.)

Koldus embernek **koldus** a szerencséje = a szegény embernek még a véletlen sem szokott kedvezni. (354. old.)

Szegény a koldus, ha Király is neve = akinek semmije sincs, az mindenképpen szegény (355. old.)

Szemérmes [**szégyellős**, **szerény** vagy **néma**] koldusnak üres [üresen marad] a tarisznyája [a táskája] = aki szégyell kérni vagy a maga jogos érdekében szót emelni, az hátrányt, kárt szenved. (355. old.)

Vak koldusnak fagaras is jó = nem való annak finom, drága holmi, aki nem tudja értékelni. (355. old.)

Telhetetlen, mint a koldustarisznya = semmivel sem elégszik meg. (355. old.)

Híres, mint a komáromi cipó = nagyon híres (356. old.)

Termetes, mint a komlókaró = magas, nyurga ember. (356. old.)

Kényes [büszke], mint a kompódi menyasszony [(Rá)tartja magát, mint a kompóti vagy kompólti vagy pompódi kisasszony vagy **nemes** asszony; Olyan (peckesen ül) vagy kéreti magát, mint a kompóti **nemes** asszony] = nagyon kényes, rátartó, büszke nő. (356. old.)

Hátul kopasz, azért **ravasz** = a ravasz hátul kezd kopaszodni. (359. old.)

Árva, mint az útszéli kóró = szájalomra méltóan elhagyatott. (359. old.)

Okos, mint a tordai [tavalyi] kos [**Okos**, mint a tordai kos, seggel, megy(en) a vályúra (, mégis fővel esik bele); **Okos**, mint a bányai vagy bécsi vagy berei vagy darnai kos; **Okos**, mint a kos] = semmi esze sincs, nagyon ostoba. (361. old.)

Mentül **öregebb** a kos, antul keményebb a szarva = többet kibír az érett korú ember, mint a fiatal. (361. old.)

Mindaddig **kevély** a kos, míg szarvát le (nem) ütök = csak addig henceg az önhitt ember, míg rá nem pirítanak. (361. old.)

Bátor a kőhíd alatt [**Bátor** katona, ha a kőhíd alá juthat] = csak akkor bátor, ha biztonságban van, egyébként gyáva. (365. old.)

Rossz (boros) kulcsár az, aki szomszédján meghal = senki sem szokott abban szűkölködni, amivel neki kell foglalatostkodnia. (375. old.)

Fáradt, mint a kutya = nagyon fáradt. (379. old.)

Irigy, mint a kutya [**Irigyebb** a kutyánál] = nagyon irigy. (379. old.)

Nyugtalan, mint a kutya a fiadzás előtt = nyugtalan, izgatott. (381. old.)

Olyan **csöndes**, mint a bolhátlan kutya = nagyon csendes, nyugodt. (382. old.)

Ügyes, mint a **süket** kutya, erre hívják és arra szalad = nagyon ügyetlen, értetlen ember. (383. old.)

Jó [**barátságos** vagy **bizalmas**, illetve **rossz**] lábon áll valakivel = jó barátságos, bizalmas, illetve rossz viszonyban van vele. (393. old.)

Bizonytalan, mint lakodalomban a fölöstököm = nem tudhatjuk, hogy valóra válik-e, lesz-e belőle valami. (399. old.)

Gazdag lánynak böjtben is esik farsangja = gazdag lánynak könnyen akad kérője. (399. old.)

Kérkedékeny leány, tudod, táncban mint jár = az olyan lány, akiben nincs szerénység, előbb-utóbb megszégyenül. (399. old.)

Koros szegény leánynak mindig rövid a farsang = nehezen megy az a leány férjhez, aki idős is, szegény is. (399. old.)

Nyalka leány, apáca; rongyos nadrág, nádpálca = össze nem illő dolgokra mondták: cifrálkodó lányok nem szoktak apácának menni, szegény emberek nem szoktak nádpálcával járni. (400. old.)

Rossz leány leveszi édesanyja fejét = a rossz leány sok szomorúságot okoz az anyjának. (400. old.)

Táncos leányból ritkán válik **jámbor** asszony = nem szokott szelíd, otthonülő asszony válni az olyan lányból, akinek mindene a szórakozás, a tánc, a társaság. (400. old.)

Vén leányból **ifjú** menyecske = esküvője után a vén leányból lett asszony is fiatal menyecskének számít. (400. old.)

Szegény, mint Lázár = nagyon szegény, nyomorult. (402. old.)

Mint **szegény** legény gazdag városban = tréfás válasz erre a kérdésre: Hogy vagy?: jobban is lehetnék. (404. old.)

Akarmilyen **vén** legény, házasodik: vőlegény; akarmilyen **vén** asszony, férjhez megyen: menyasszony = vén legény is lehet vőlegény, idős nő is lehet menyasszony. (404. old.)

Vén legényből válik a fiatal házas = bármilyen idős a férfi, az esküvő után ő is fiatal házasnak számít. (405. old.)

Olyan [olyan **gyenge** vagy **bágyadt**], mint az őszi [téli] légy = olyan gyenge, bágyadt, hogy alig áll a lábán. (405. old.)

Szemtelen, mint a piaci légy = nagyon szemtelen. (405. old.)

Keserű [szomorú] neki a lejtő = jajgat, mert ütik. (406. old.)

Olyan sötét van, mint a lekváros fazékban = teljesen sötét van odakint. (406. old.)

Egy **árva** [egy teremtett vagy egy sivalló] lélek sem = senki sem. (407. old.)

Nincs annyi **istenes** lelkem = nincs hozzá erőm, képességem, nem tudom elérni. (407. old.)

A **jó** lelkiismeretnek nem kell ítélőbíró = akinek tiszta a lelkiismerete, az nem szorul rá a mások elismerésére, és nem fél a rágalmaktól sem. (408. old.)

A **rossz** lelkiismeret súlyos teher = sok gyötrelme van annak, akit a lelkiismeret furdalás kínoz. (408. old.)

Kinek **rossz** a lelkiismerete, lidércel álmod = nem tud az nyugodtan aludni, akinek nem tiszta a lelkiismerete. (408. old.)

Rossz lelkiismeretű ember azt gondolja, minden órála beszél = akinek nem tiszta a lelkiismerete, azt hiszi, hogy mindenki vele foglalkozik. (409. old.)

Olyan **hetyke**, mintha léniát nyelt volna = büszkén kihúzza magát. (409. old.)

Árva, mint a lehullott levél = nem tartozik senkihez, semmihez. (411. old.)

El van keseredve, mint a liptai túró = nagyon elszontyolodott. (413. old.)

Abbahagyja a dolgot, mint a **lusta** ló a húzást = belekezd valamely munkába, de nem fejezi be. (413. old.)

Esik-kél, mint a **vak** ló = lépten-nyomon bukdácsol. (414. old.)

Olyan [rosszabb] az élete, mint a hajóhúzó lóé = nagyon rosszul megy neki, sokat kell gürcölnie. (415. old.)

Ostoba, mint a ló [Nincs esze, mint a lónak] = ostoba, esztelen. (415. old.)

Süket, mint a ló ősszel = a) nagyot hall; b) úgy tesz, mintha nem hallana valamit. (415. old.)

Szapora, mint a poroszka ló = nagyon szapora. (415. old.)

(A) **fáradt [a leglustább]** ló is farka előtt jár [Nincs oly **rest** ló, ki előbb ne járna farkánál] = bármennyire fáradt, illetve akármennyire lusta is valaki, egy kevés hasznát mégiscsak lehet venni. (417. old.)

A **jó** ló télben is kapál magának = aki életrevaló, nehéz körülmények között is megkeresi a kenyerét. (417. old.)

(A) **jó** [futós] lónak nem kell ostor [(A) **jó** lónak zabla kell, nem ostor; A **jó** lovat nem az ostor, hanem a zabola vezeti; Nem kell a **serény** lónak sarkantyú] = a jó munkás elvégzi a maga dolgát nógatás nélkül is. (417. old.)

A **jó** lónak nincsen rossz út = aki szeret dolgozni, minden munkát szívesen vállal. (417. old.)

A **jó** lovat istállóban is megkeresik = az igazi értékről hírverés nélkül is hamar tudomást szereznek. (417. old.)

A **lusta** ló megindítja ugyan a kocsit, de ismét abbahagyja = a lusta ember is hozzáfog ugyan a munkához, de hamar abbahagyja. (418. old.)

A **nyakas** lónak nyakába hányják a kötelet = ha valaki makacsul ragaszkodik valamely ostoba elgondolásához, hagyják vesztébe rohanni. (418. old.)

(A) **vén** ló is megröhögi az abrakot = a) az idős ember is tudja élvezni az élet örömeit; b) az öreg ember is szeret pajkoskodni a nőekkel, ha komolyabb szándékai már nincsenek is. (418. old.)

Éhes lónak zabon az esze = mindenkinek azon jár az esze, amire vágyik, ami hiányzik neki. (418. old.)

Fáradt lónak farka is nehéz [A **fáradt** lónak patkója is nehéz] = az elcsigázott embernek a legkisebb munka is nehezebbre esik. (418. old.)

Fortélyos lónak jó kantár kell = akinek furfangos, ravasz emberrel van dolga, annak vigyáznia kell, hogy ki ne fogjon rajta. (418. old.)

Jó ló is megrestül [megrestül a ló is], ha nem abrakolják = nem lehet attól az embertől vagy attól az állattól jó munkát várni, akit, illetve amelyet nem éllemeznek megfelelően. (419. old.)

Jó ló kétszer húz = a szorgalmas, lelkiismeretes emberre mindig több munka hárul, mint a lustára. (419. old.)

Jó ló után porzik az út = nem szégyen az, ha az emberről sokan beszélnek, akár jót, akár rosszat mondanak is róla. (419. old.)

Kevély ló nagyot botlik = minél önhittebb valaki, annál súlyosabban érinti a bukás vagy a felsülés. (419. old.)

Ki a **serény** lovat sarkantyúzza, cigánykézre szánja [Néha a **jó** ló is cigánykézre kerül] = a) a jó ló is tönkremegy, ha nagyon hajszolják; b) a szorgalmas ember is elveszti a munkakedvét, ha oktanul sűrgetik. (419. old.)

Komisz ló után szalad a csikó = az erősebb, erőszakosabb ember szab irányt a gyengébbeknek. (420. old.)

Lusta lónak korbács [ostor] az abrakja = aki lusta, azt kényszeríteni kell a munkára. (420. old.)

Nincs **öreg** ló, csak **rossz** gazda = az öreg lónak is hasznát lehet venni, ha jól táplálják, kellőképp gondozzák. (420. old.)

Öreg ló bőrével fizet = az öreg lónak már csak akkor veszik hasznát, ha megdöglik, és a bőrét eladják. (420. old.)

Rest ló kövérebb [A **rest** ló mindig jobban hízik] = a lusta emberek szoktak elhájjasodni. (420. old.)

Rest ló mellett romlik a **serény** = lusta emberek között a szorgalmas ember is eltunyul. (420. old.)

Rest lovon nem fog a szó = aki lusta, annak hiába minden nógatás. (420. old.)

Sok **jó** ló megszakad, amíg erkölcsét kitanulják = előbb alaposan meg kell ismernünk azt, akivel együtt kell dolgoznunk, vagy akire valamely munka, feladat elvégzését bizzuk. (420. old.)

Vak lóval temető szélén jár az ember = veszélyes dolog vak lóval járni. (420. old.)

Vén lóra könnyebb terhet rakj! = öregemberre kevésbé fárasztó munkát kell bízni, mint a fiatalokra. (420. old.)

Vén lóra (nem illik) vörös hám [**Vén** lónak cifra szerszám, Nem illik **vén** lónak csigás kantár] = a) idős nőre nem illik élénk színű, fiatalos ruha; b) nem való idős embernek magánál sokkal fiatalabbat feleségül venni. (421. old.)

Vén lovat csikajáért, vénasszonyt pénzéért el nem kell venni = aki feleséget választ vagy lovat vesz, magát a nőt, illetve magát a lovat nézze, ne pedig azt, ami vele jár! (421. old.)

Zabos lóhoz ne közelíts! = a zabon tartott ló rúgós szokott lenni. (421. old.)

Zabált lónak egeré nő = a mértéktelen táplálkozásnak betegség a következménye. (421. old.)

Zabolátlan lovat nehéz megtartani = ahhoz, hogy valakit, valamit hatalmunkban tartsunk, akaratunk szerint irányítsunk, megfelelő fegyelmező eszközökre is szükségünk van. (421. old.)

Zabos lónak jókedv az ostora = a zabbal táplált lovat nem kell ütni, fut az anélkül is. (421. old.)

Buta, mint a lúd = nagyon ostoba. (423. old.)

Álmos, mint a macska = mindig álmos. (429. old.)

Alamuszi macska előbb megfogja [hamarabb elfogja vagy **alázatos** macska hamar elkapja] az egeret = azok érik el hamarabb a céljukat, akik nyugodtan kivárvák a számukra kedvező pillanatot. (431. old.)

Alamuszi macska nagyot ugrik (, aztán egeret fog) [**Sunyi** macska nagyot ugrik; **Alázatos** macskának nagy az ugrása] = az alamuszi embertől óvakodnunk kell, mert kínos meglepetéseket okozhat. (431. old.)

Alázatos [alánéző] macskának nem kell hinni = a sunyi emberek megbízhatatlanok. (431. old.)

Eleven, mint a madár = nagyon mozgékony. (432. old.)

Csúnya [**nem jó** vagy **rossz**] madár az, amelyik a saját [a maga] fészkebe piszkít [piszkol; **Rossz** madár az, amelyik a maga fészket bepiszkolja] = a) rossz ember az, aki a hozzá legközelebb állókat rágalmazza; b) kétszeres bűn az olyan erkölcstelenség, amellyel saját otthonát fertőzi meg valaki. (433. old.)

Rossz madár az, mely más fészkebe tojik = hitvány ember az, aki a más házását feldulja, akinek férjes asszony a szeretője. (434. old.)

Rossz madárnak fészke se jó = a hitvány embernek a háza tája is rendetlen. (434. old.)

Okos madarász idejében szedi fel a lépet = addig kell a jó alkalmat kihasználni, amíg el nem múlik. (434. old.)

(Olyan) **egészséges**, mint a makk = teljesen egészséges. (438. old.)

Olyan, mint a férges makk = se nem egészséges, se nem igazán beteg. (438. old.)

Szép [**gyönyörúséges** vagy **drágalátos**] mákvirág = megszólításként is: haszontalan fráter, gazfickó, jómadár. (438. old.)

(Olyan) **okos**, mint a tordai [serki vagy görgei] malac [Okos, mint a tordai malac, seggel megy a vályúnak] = nagyon ostoba. (439. old.)

Olyan, mint az árva malac = mocskos, piszkos (gyerek). (439. old.)

Olyan hasa van, mint az árva malacnak = nagy hasa van, pedig egyébként sovány. (439. old.)

Olyan **jó** ember [lélek], mint a (meleg) málé = nagyon szelíd, békés ember. (440. old.)

Olyan, mint az árva malom [**Csendes**, mint a pusztai malom] = a) elhagyatott, magányos ember; b) kihalt, csendes (vidék). (441. old.)

Szerény, mint a malom legalsó köve = nagyon lusta. (441. old.)

(Olyan) **lusta** [**lassú** vagy **rest** vagy úgy mozog vagy **gyors** vagy **friss** vagy **serény**], mint az alsó malomkő = nagyon lassú mozgású, lusta. (442. old.)

(Olyan **éhes**, hogy) a mándruc követ is megenné = nagyon éhes. (442. old.)

Erős, mint a marha = nagyon erős valaki. (443. old.)

Olyan **éhes**, hogy megenné a marokvasat = nagyon éhes. (445. old.)

Vénebb, mint a mátai út = nagyon öreg ember. (446. old.)

Vénebb a Mátránál = nagyon öreg. (446. old.)

(Olyan) **vén**, mint Matuzsálem = nagyon vén ember. (446. old.)

Szorgalmas, mint a méh = nagyon szorgalmas. (450. old.)

Huncut, míg meleg = örökké huncut marad. (451. old.)

Akármely **dicsőséges** méltóság idővel megvénül = nincs olyan rang, nincs olyan méltóság, amely örök időkre szólna. (451. old.)

Akaratos menyasszonynak ebrúd a farára = az ostobán makacs ember nem érdemel kíméletet. (452. old.)

Büszke, mint az előhasú menyecske = rátart, peckes járású. (452. old.)

Nincs oly **tökéletes** mester, melynél tökéletesebbet nem találhatnál = senki sem hiheti magáról azt, hogy tökéletesen ért valamihez. (454. old.)

Nyomorult (az olyan) mester, ki tanítvány nem volt = ahhoz, hogy tanítani tudjon az ember, előzőleg tanulnia kell. (454. old.)

Okos mesternek **okos** a tanítványa = a jó mesternek, nevelőnek a növendékei is jól képzettek. (454. old.)

Vén falusi mester végtére a tanításból is kicotlik = öregkorára mindenből kicsöppen az ember. (454. old.)

A **jó** mesterembernek egész világ hazája [A **jó** mesterember akárhol is él] = aki kiváló a szakmájában, mindenütt boldogul. (454. old.)

Olyan **kényes**, mint egy mézesbáb = nagyon rátarti, kényes. (457. old.)

Csendes, mint a sík mező = nagyon csendes, hallgatag ember. (457. old.)

Telhetetlen Mohamed = mohó, falánk ember. (460. old.)

(Olyan) **éhes** [úgy él vagy koplal], mint a molnár tyúkja [csirkéje vagy disznaja; Jól van dolga, mint a molnár tyúkjának] = bőven van mit ennie, innia, nem lehet éhes, mert mindennel el van látva. (461. old.)

Olyan **éhes**, mint a molnárné tyúkja a garaton = nagyon jóllakott, egyáltalán nem éhes. (461. old.)

Szomorú, mint a monyametszett = nagyon szomorú. (462. old.)

Szorgalmas [szorgos] munka felejteti a bujaságot = aki szorgalmasan dolgozik, az nem vágyik kicsapongó életre. (464. old.)

A **vén** muzsikus mindennap egy nótát felejt = ahogy öregszik az ember, egyre kevesebb lesz a testi és szellemi frissessége, ügyessége. (464. old.)

Nagy ember nagyot botlik [Nagy emberek nagyot esnek] = ha vezető állásban levő ember vagy más jelentős személyiség követ el hibát, annak súlyos következményei szoktak lenni. (467. old.)

Nagy embernek nagy az árnyéka = a kiválósággal rendszerint sok gyarlóság is együtt jár. (467. old.)

Szomorú, mint a nagyidai nóta = nagyon szomorú. (468. old.)

Olyan **ártatlan** [**szent**], mint a nap (az égen) = teljesen ártatlan, szó sem fér a jó híréhez. (469. old.)

Nemes, ne neved, nem a tied a leves! = ne neved! (472. old.)

Rút dolog nemesnek nemtelenül élni = a nemesi származású ember se éljen becstelenül! (472. old.)

Szegény nemesember, kinek agára nincs = minden jobb módú nemesnek szokott agára lenni. (472. old.)

Olyan, mint a nyúlhozám virág = nagyon érzékeny, sértődős. (473. old.)

Huncut a numerusa = huncut ember. (475. old.)

Aki **nyakas**, **fejes** is = aki makacs, az önfejű is. (479. old.)

A **nyakasnak** nyaka törik = a makacs ember könnyen pórul járhat. (479. old.)

A **nyakassal** az ördög se bír = makacs emberrel nincs mit kezdeni. (479. old.)

Nyomorult, kinek nem elég a magáé = szenvedés az olyan ember élete, aki mindig csak a máséra áhítozik. (485. old.)

Gyáva [fél], mint a nyúl [**Bátor**, mint nyúl az agarak előtt] = nagyon gyáva, nagyon fél. (486. old.)

Az **okos** ember nem haragszik meg érte, a bolond meg hadd haragudjék = az mondja, akit azzal a megokolással akarnak valamitől visszatartani, hogy „megharagszanak érte”: nem ok ez arra, hogy bárki is megharagudjék érte. (490. old.)

Hol **okos**, hol **bolond** = eszelős. (490. old.)

Okos, csak az a kár, hogy kevesen tudják = nem okos. (490. old.)

(**Az**) **okosabb** enged [(**Az**) **okos** enged, (a) szamár szenved; Engedj **okos** a kajlának!] = annak mondják, akit rá akarnak beszélni, hogy ne veszekedjék valakivel: legjobb a makacs emberre ráhagyni, hogy neki van igaza. (490. old.)

Az **okos** azt is elhallgatja [eltakarja], amiye van, a bolond azzal is kérkedik [azt is kimutatja], amiye nincs = a bölcs ember nem kérkedik, nem nagyozol, hanem szerényen viselkedik. (490. old.)

Az **okos** ember, ha keveset szól is, sokat mond = az értelmes ember beszédét a tömörség és a magvasság jellemzi. (490. old.)

(Az) **okos** embernek először lánya születik [van] = az az apa mondja, vagy azt az apát vigasztalják így, aki első gyermekének fiút várt, de lánya született: jobb, ha a lány az idősebb a gyerekek közül, mert az szívesen dajkálja az öccsét. (490. old.)

(Az) **okos** embert csak egyszer lehet megcsalni = akinek van esze, az okul abból, hogy egyszer rászedték. (490. old.)

Az **okos** embert is megtántorítja a bor = a bor a legértelmesebb embernek is elveszi az eszét. (490. old.)

Az **okos** ott veti a vasmacskát, ahol feneket ér = értelmetlenség olyan vállalkozásba kezdeni, amelyről látszik, hogy csak kudarccal járhat. (490. old.)

Ha **okos** ember botlik [**okos** ember ha botlik], (igen) nagyot botlik (, de azért el nem esik) = az okos ember nagyot tévedhet (, de helyre is tudja hozni az elkövetett hibát). (490. old.)

Jó az **okos** ember a háznál = jó, ha van kéznél olyan ember, aki tud segíteni, akinek a tanácsára, talpraesett ötleteire számíthatunk. (490. old.)

Jobb, ha az **okos** hamar meghal, mintha sokáig él a bolond = az okos ember, még ha fiatalon meghal is, többet használ a közösségnek, mint a hosszú életű bolond. (490. old.)

Két **okos** megérti egymást, két **bolond** összevész = az értelmes emberek megértik egymást, csak az esztelenek viszálykodnak egymással. (491. old.)

Nem mind **okos**, aki tanult = a természetes ész olykor jobban eligazít az élet dolgaiban, mint az iskolás gondolkozás. (491. old.)

Nincs az az **okos**, akin a **fortélyos** ki nem fog = a ravasz ember olykor még az okos eszén is tuljár. (491. old.)

Okos ember mindenkor otthon van = az okos ember sohasem feledkezik meg magáról, sohasem tesz olyasmit, amit később meg kellene bánnia. (491. old.)

Okos embernek esze van = aki okos ember, az megfontolt, óvatos. (491. old.)

Okos embernek mester a neve = rendszerint tréfás dicséretként, elismerésként: nincs párja a találékony embernek. (491. old.)

Okos embernek mindenhol van kelete = az okos embereket mindenütt megbecsülik. (491. old.)

Okos embernél próbált dolog mind a só, mind a szó [mind az ész, mind a mész] = az okos embert a megfontoltság jellemzi. (491. old.)

Okos ember nem botlik [(az) **okos** nem ütközik] kétszer egy kőbe = akinek van esze, nem követi el másodszor is ugyanazt a ballépést. (491. old.)

Okos ember sok fát ültet = az értelmes ember nem a pillanatnyi előnyt tartja szem előtt, hanem gondol a távolabbi jövőre is. (491. old.)

Okos embert egy szaváról is megismerhetni = hamar kiderül az, hogy eszes ember-e valaki. (491. old.)

Okosnak áll [okosé] a világ [**Okosnak** a játék, vaknak az alamizsna] = ha boldogulni akar az ember, élelmesnek kell lennie. (491. old.)

Okos nem jár gondolom szerint [**Okos** nem vár szerencsétől] = az okos ember nem bizza a dolgát a véletlenre, megfontoltan, tervszerűen cselekszik. (491. old.)

Okos próbálhatja meg az okost = az okos ember értelmi képességét vagy szellemi alkotását nem ítélné meg az, aki szellemileg alacsonyabb szinten van nála. (491. old.)

Okos többet fordít egy pénzen, mint más (egy) aranyon = az eszes ember a szerényebb lehetőségeket is jobban fel tudja használni, mint az ostoba a kedvező körülményeket. (491. old.)

Többször győz az **okos**, mint a **bátor** = többre megy az ember ésszel, megfontoltsággal, mint oktalan vakmerőséggel. (491. old.)

Valóban **okos** nem képzelhet sokat magáról = igazán okos ember nem lehet önhitt. (491. old.)

(Olyan) **vén**, mint az országút [**Vénebb** vagy **öregebb** az országútnál] = nagyon öreg ember. (499. old.)

Kegyes orvosnak pokol a helye = ha a gyógyulás érdeke kívánja, nem szabad kíméletesnek lennie az orvosnak. (499. old.)

Tanulatlan orvos kész hóhér = aki olyasmit akar megjavítani, amihez nem ért, az csak árt, nem használ. (499. old.)

Erős, mint az ökör = nagyon erős ember. (502. old.)

Olyan **buta**, mint a belső ökör = igen buta. (502. old.)

Olyan **okos**, hogy tizenkét ökör sem tudná kigondolni az eszét = nagyon ostoba. (502. old.)

Olyan **éhes**, hogy megenne egy ökröt = nagyon éhes. (502. old.)

A **fáradt** ökör erősebben rakogatja lábát = az idősebb ember olykor többre képes, többet bír, mint a fiatal. (503. old.)

(A) **rest** ökör is nyeretet kíván = a lusta emberek azzal mentik magukat, hogy nem végezhetik azt a munkát, amelyhez kedvük volna. (503. old.)

(A) **szomjú** ökörnek zavaros víz is jó = aki éhes vagy szomjas, nem válogat az enni-, innivalóban. (503. old.)

Olyan **szegény**, mint az **árva** ördög = nincs senkije, semmije. (506. old.)

Rest, mint az ördög a jóra = nagyon lusta. (506. old.)

Szegény az ördög, mert nincs(en) lelke = az mondja tiltakozásul, akin sajnálkoznak: nem vagyok én szájalomra méltó, mert van emberségem, becsületem. (506. old.)

Jó az **öreg** a háznál, ha kár nincs is, kárt csinál [, ha baj nincs is, bajt csinál vagy ha egy csepp esze sincs is] = a) öregek mondják magukról tréfásan, ha sikerült magukat valamivel hasznossá tenni; b) idősebb embernek mondják kötődésként vagy tréfás szemrehányásként, ha valami bajt okozott vagy kárt tett; c) tréfás megjegyzés arra az emberre, aki váratlanul vagy tudtán kívül helyesen tesz valamit, segít valakinek valamiben. (509. old.)

Öreg is, **vén** is, kell neki mégis = olyan idősebb emberre mondják, aki hajlott kora ellenére sem veti meg az élet örömeit, élvezeteit. (509. old.)

(Az) **öreg** már (csak) akkor ugrik, mikor [ha] botlik = az öregember már törődött, gyöngé, lassú mozgású. (509. old.)

Kedvetlen az öreg, olyan, mint a lánc, melyet ha felvesznek is, jaj, ha letesznek is, jaj = az idős embernek semmi sincs ínyére, mindenért zsörtölődik, mindig kedvetlen. (509. old.)

Olyan már az **öreg**, mint a **vén** = a legtöbb hajlott korú embernek sok gyarlósága vagy bogara van. (509. old.)

(A) **gazdag** özvegyasszony mindig harmincesztendő = a jómódú özvegyasszony akkor is kapós, ha már nem éppen fiatal. (512. old.)

Olyan **éhes**, hogy még a pajtát is sült tyúknak nézi = farkaséhség gyötri. (514. old.)

Buta a papod = ostoba vagy. (516. old.)

Rest, mint a papok szolgája = nagyon lusta ember. (517. old.)

Telhetetlen, (mint a) papzsák = kielégíthetetlen, telhetetlen ember. (521. old.)

Huncut a paraszt, mihelyt egy arasz! = a bizalmatlanságnak és ellenséges érületnek a kifejezése, amelyet a kizsákmányolók és csatlósaik a dolgozó nép, a parasztság iránt éreztek: nem bízhatnak meg az urak a parasztban. (521. old.)

Parázna embernek minden kenyér édes = a feslett erkölcsű ember bárkivel hajlandó bujálkodni. (521. old.)

Kevély [**büszke** vagy **gangos**], mint a (kan) páva = nagyon kevély, büszke. (525. old.)

Furfangos, mint a peleskei bakter = nagyon furfangos. (526. old.)

Ártatlan, mint a pemet(e) a kemencétől = nem ártatlan, nem szűz már. (527. old.)

(Olyan) **fösvény** (, mint a) péntek = nagyon fösvény. (527. old.)

Szegény [olyan], mint a péntek = nagyon szegény. (528. old.)

Aki pénzes, **kényes** = a gazdag emberek büszkék szoktak lenni. (531. old.)

Öreg, mint a **szent** Péter szamara = nagyon öreg. (532. old.)

Olyan **álmos** [ásítózik], mint a Pilátus macskája = látszik rajta, hogy nagyon álmos. (533. old.)

Ravasz, mint a Pilátus macskája = nagyon ravasz. (534. old.)

(Olyan **szomjas**, hogy mindjárt) pípét kap = gyötri a szomjúság. (534. old.)

Hitetlen, mint a pogány = teljesen megbízhatatlan. (537. old.)

Durva [**goromba**] (, mint a) pokróc = nyers modorú, dúrva ember. (539. old.)

Szemtelen, mint a poloska = felháborítóan szemtelen. (539. old.)

Egészséges, mint a ponty = teljesen egészséges. (540. old.)

Vén, mint a postaút = nagyon öreg ember. (541. old.)

Kevély [olyan], mint a pulykakakas = nevetségesen gőgös, büszke. (544. old.)

Mérges, mint a pulykakakas = lobbanékony, hirtelen haragú vagy nagyon mérges. (544. old.)

Olyan **buta**, mint hat pár rendőrcsizma = nagyon ostoba. (550. old.)

(Olyan **lusta**, illetve úgy elfáradt, hogy) restell még restelni is = nagyon lusta, illetve nagyon elfáradt. (550. old.)

Igaza van, mint a **részeg** embernek [asszonyinak] az árokban = nincs igaza, de rá kell hagyni, amit mond. (551. old.)

Igaza van, mint a **részeg** embernek: ha elesik, fölkel = ha valaki, akitől nem vártak nagy bölcsességet, most mégis fején találta a szöveget. (551. old.)

A **részeg** ember a tojás sárgáját is fehérnek látja = a részeg ember észrevétele, ítéletei nem megbízhatók. (551. old.)

A **részeg** ember se vágja le az orrát = nem lehet minden ittas állapotban elkövetett bűnt a részegséggel menteni, mert a részeg ember sem követ el nyilvánvaló örültséget. (551. old.)

Nehéz a **részeg** ember szájára lakatot vetni = a részeg ember olyasmit is kifecseg, amit józanul nem mondana el. (551. old.)

Részeg ember elől [előtt] Krisztus [Jézus vagy az Isten] is kitér(t) [Krisztus urunk is félreállt; **Részeg** embert az Isten is elkerüli; **Okos** ember kitér a **részeg** elől; A **részeg** embernek a tele szekér vagy a szénásszekér is kitér; Terhes vagy ganajos szekérnek, **részeg** embernek az Isten is kitért(t)] = részeg emberrel nem érdemes ellenkezni, legjobb mindent ráhagyni. (551. old.)

Részeg ember imádsága, beteg ember böjtje nem sokat ér [Annyit használ a **beteg** ember böjtje, mint a **részeg** imádsága; táj: **Részeg** ember imádsága, özvegy asszony sóhajtása sose megy a mennyekbe] = semmit sem ér az olyan jótett vagy az olyan áldozat, amelyet nem tudatosan és nem önként vállal az ember. (551. old.)

Ravasz, mint a róka = nagyon ravasz. (553. old.)

Rossz emberen az isten se segít = a rossz embert senki sem segíti, sőt előbb-utóbb mindenki megutálja. (557. old.)

Fürge, mint a döglött sajtkukac = lomha, lusta mozgású. (562. old.)

Olyan [**eleven** vagy (mindig) mozog vagy ugrál vagy (föl)pattan], mint a sajtukucac = folyton izeg-mozog, nagyon eleven, nyugtalan. (562. old.)

Buta, mint a segg(em) = nagyon ostoba, megvetést keltően buta. (567. old.)

Szerelmes a szakácsné [szakácsnő] = mondják tréfásan, ha a kelleténél sósabb valamely feltálat étel. (582. old.)

Csökönyös, mint a szamár = nagyon csökönyös. (585. old.)

Ostoba [**tudatlan**], mint a szamár [Csak nagy fül kellene neki, mint a szamárnak] = nagyon ostoba. (585. old.)

Olyan, mint aki a szappant megette = nagyon buta, ostoba ember. (587. old.)

Olyan jó kedve van, mint a szegbe akasztott nyúlnek = nagyon szomorú, bánatos. (590. old.)

(A) **szegény** embernek szerencséje is **szegény** [**Szegény** embernek **szegény** a szerencséje] = aki szegény, annak még a véletlen sem igen kedvez. (592. old.)

Könnyű a **szegény** embert [a szegényt] kicsúfolni [kinevetni] (, de nehéz felruházni) = a) könnyű fölényeskedni annak, aki előnyös helyzetben van valakivel szemben; b) sokan hajlandóbbak a gúnyolódásra, mint a részvétre. (593. old.)

Nem jó, ha a **szegény** embert az Isten vagy a nagyurak látogatják = aki szegény, az senkitől sem remélhet pártfogást, segítséget. (593. old.)

Szegényből lett **gazdag** hamar elhiszi magát = aki vagyona tesz szert, könnyen önhitté válik. (593. old.)

Szegény embernek a szél is mindig szembe fúj = a balszerencse is a szegény embert üldözi. (593. old.)

Szegény embernek nincs kenyere, mégis ebet tart = a szegény ember még a szájától is megvonja a falatot, csak hogy másoknak juttathasson. (593. old.)

Szegény embernek sok a nyavalyája = sok baja van annak, aki szegény sorban él. (593. old.)

Szegény úrnak galambdúc [galambház] a mészárszéke = a szegény ember galambokon kívül nemigen tud más olyan háziállatot tartani, amelynek a húsát fogyaszthatná. (594. old.)

Oly **mérges**, hogy két szekérre föl nem férne = nagyon mérges. (596. old.)

Oly(an) **irigy** szemmel nézte, majd kicseppent szeméből a vér = nagyon irigykedve nézte. (601. old.)

Ravasz a szerelem, arany béklyóval jár = szép a szerelem, de megkötöttséggel is jár. (608. old.)

Nem állandó az **erőszakos** szeretet = a kierőszakolt szeretet nem sokáig tart. (611. old.)

Alázatos, mint az elcsapott szolga = alázatosan beszél, viselkedik. (619. old.)

Mesélő szolgának ritkán helyén dolga = a sok beszéd, terefere rendszerint a munka rovására megy. (620. old.)

Rest szolgának bot [pálca] a bére = aki nem végzi el a rábízott munkát, verést érdemel. (620. old.)

Vén szolgának, **vén** kutyának egy a fizetése = az úr, a gazdag csak addig becsüli meg a dolgozót, amíg munkaerejét fel tudja használni. (620. old.)

Lusta szolgáló nem farán ül, hanem fülén = a lusta alkalmazott gyakran úgy tesz, mintha nem hallaná a neki szóló utasítást. (620. old.)

Szomorúnak **szomorú** nótája = akinek bánata van, nem tud az víg lenni. (621. old.)

Nagy szomorúság a **rossz** asszony = a rossz feleség sok bánatot okozhat férjének. (621. old.)

Szorgalmas ember nem vár a holnapra = aki szeret dolgozni, az nem halogatja az elvégzendő munkát, hanem azonnal hozzálát. (622. old.)

Szomorú, mint a megszedett szőlő(ben az elhagyatott kunyhó) [**Bús**, mint szüret után a szőlő] = nagyon szomorú, lehangoló látvány. (622. old.)

Megunta, mint **vén** szűz a pártát = már nagyon megunt valamit. (627. old.)

Megérdemli, mint **szűz** leány a koszorút = jár neki, megilleti. (627. old.)

Olyan, mint az üres rózsás tál = külsőre szép, de valójában keveset ér. (630. old.)

Olyan, mint egy táltos = nagyon eszes, sok mindent tud. (632. old.)

Rossz tanító mutatja meg, mit kelljen kerülni = a rossz példából azt tanulhatjuk meg, mi az, amit nem kell, nem szabad tennünk. (634. old.)

A **tartatlan** ember a bort, a tartatlan marha meg a vásárt nem bírja = a rosszul táplált embernek hamar megárt az ital, a rosszul tartott jószág meg nem kel el a vásárban. (638. old.)

Ravasz, mint a tavasz = megbízhatatlan ember. (636. old.)

Árva tehén borja = élheterlen ember. (636. old.)

Lusta, mint a tehén = nagyon lusta ember. (637. old.)

Ártatlan, mint a (kifejt) tej = teljesen ártatlan. (638. old.)

Szegény, mint a templom egere [Oly **szegény**, mint a templomba szorult egér] = koldus szegény. (640. old.)

(Olyan) **szegény**, mint a tetű = koldus szegény. (644. old.)

Alázatos, mint a torba járó kutya = számításból alázatosnak mutatja magát. (649. old.)

Buta, mint a tök = nagyon buta. (651. old.)

Részeg [olyan], mint a tök = az öntudatlanságig részeg. (652. old.)

Ostoba, mint a tulok = szörnyen buta. (656. old.)

Olyan **morcos**, mint a tuskésdisznó = rosszkedvű, mogorva. (659. old.)

Olyan **eleven**, mint a tűz = csupa élénkség, csupa elevenesség. (660. old.)

Bús, mint a kotló(s) tyúk = nagyon szomorú. (662. old.)

A **szelíd** tyúk hamar meglapul [meglippen] = könnyebb a szelíd nő fejét elcsavarni, mint az elevenét. (663. old.)

Huncut az úr! = felszólítás arra, hogy akihez a szólást intézik, ne urazza, hanem tegezze a beszélőt. (667. old.)

Ügyes embernek mester a neve = nincs párja az ügyes embernek (673. old.)

(Olyan) **fürge** [**friss**], mint az ürge = nagyon mozgékony, eleven, gyors mozgású ember, különösen gyerek. (674. old.)

Olyan, mint az ázott ürge = bőrig ázott, csurom vizes lett. (674. old.)

(Olyan, mintha) a vaj se olvadna el a szájában = tehetetlennek, ügyefogyottnak látszó. (677. old.)

Olyan (puha) a szíve, mint a vaj = nagyon érzékeny és gyengéd. (677. old.)

Vak, aki nem látja; Aki nem **vak**, látja = teljesen nyilvánvaló. (678. old.)

Vak a színekről = annak az embernek a magatartását jellemzik vele, aki olyasmiről mond véleményt, amiről fogalma sincs, amihez egyáltalán nem ért. (678. old.)

Vak ember(nek) lova nehezen [nemigen] hízik = ha a gazda nem néz utána az állatainak, nem is várhatja, hogy jó erőben legyenek. (679. old.)

Vak embernek nincs törvénye = az esztelen ember tettei kiszámíthatatlanok. (679. old.)

Vak, ha sok is aranya, mégis **nyomorult** = a látás képességének a hiányáért a gazdagság sem kárpótol. (679. old.)

Vak légy, ha hamar akarsz járni = aki gyorsan el akar valamit érni, annak mindig csak a megvalósítandó célt szabad maga előtt látnia. (679. old.)

Nézdegél, mint **Vak** Pista a gödör parton = nézelődik. (679. old.)

Nézik **Vak** Katát = egyszerre fölöslegesen két világítóeszköz ég. (679. old.)

Vak Gazsi ül a szemén = szemtelen. (679. old.)

Komoly, mint a vakbélgyulladás = nagyon komoly vagy komolynak látszó. (679. old.)

Egészséges, mint a vakundok = kutya baja sincs. (679. old.)

Agg, mint a belső vár = nagyon öreg. (680. old.)

Szemtelen, mint a tarka varjú = szemtelen, arcátlan. (682. old.)

Éhes varjú dög után lát = az éhség mindenkit munkára késztet. (682. old.)

Kénytelen vele, mint a vaskói legény = akár akarja, akár nem, meg kell tennie. (684. old.)

Ügyes, mint a vaszari füles = ügyetlen. (685. old.)

Olyan **mérges**, mint a vérkelés = nagyon mérges, dühös, ingerült. (689. old.)

Félénk vitéznek szaladj a vára = a gyávának a futás a menedéke. (695. old.)

Kevély vitéz hamar vész = az elbizakodottság a bátor embert is végveszélybe sodorja. (695. old.)

Leghamarabb elvész a **félénk** vitéz = a gyáva katona olykor hamarabb meghal a harcban, mint a bátor. (695. old.)

Olyan **egészséges**, mint a zsizsik = makkegészséges. (705. old.)

2.2. Külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazó frazémák

A külső tulajdonságra utaló kifejezések azok, amelyek egy személy vagy egy dolog fizikai megjelenésére, kinézetére utalnak. A külső tulajdonságra utaló kifejezések jelentése azt határozza meg, hogy egy személy vagy egy dolog fizikai megjelenésének milyen aspektusára utalnak.

249 összegyűjtött frazéma tartalmaz külső tulajdonságra utaló kifejezéseket, amelyek a következők:

Kicsi volt, de jó volt, mint az acsádi gánica = kevés volt, de jólegett. (25. old.)

Sovány, mint az agár = feltűnően sovány. (27. old.)

Ágyba **kicsi**, bölcsőbe [pólyába] **nagy** [Bölcsőbe **nagy**, ágyba **kicsi**] = kis termetű vagy gyerekes gondolkozású fiatal emberről mondják. (28. old.)

Magas [**nagy**] ágyból való = előkelő származású. (28. old.)

Nagy ágyból származott, heten feküdtek benne, ha egy leesett, a fene se törődött vele [**Nagy** ágyból való, kilencen takaróztak egy rongy pokróccal] = olyan ember csufolására, aki – noha egyszerű családból való – előkelő származásának akarja feltüntetni magát. (28. old.)

Olyan **kövér**, hogy alig fér be [hogy be sem fér] az ajtón = feltűnően kövér. nagyon elhízott. (30. old.)

Tiszta, mint az ákovita = teljesen tiszta. (32. old.)

Kis alacsony, nagy magos, vékony karcsú, pocakos = kitérő válasz arra a kérdésre, milyen valakinek a termete. (32. old.)

Piros, mint az alma = főleg arcról: szép piros. (34. old.)

Fehér, mint az aludttej = feltűnően fehér (emberi test). (36. old.)

Kövér, mint a trombitás angyal = pufók arcú. (37. old.)

(**Olyan**) **szép**, mint az [egy] angyal = szelíd, ártatlan és nagyon szép. (37. old.)

Derék anya volt, aki szülte = szép, természetes ember. (38. old.)

A **béna** rajkó [cigányrajkó] is kedves [tetszik] az anyjának [Minden anyjának **szép** a maga gyermeke; **Szép** a gyermek anyjának (ha taknyos is); Taknyos

gyermeke is **szép** az anyának] = az anyai szeretet nem függ attól, hogy milyen a gyermek. (39. old.)

Szép, mint az arany = nagyon szép. (42. old.)

Olyan (**gyenge** vagy **sovány**), mint az árnyék = nagyon gyenge, sovány, beteges külsejű. (45. old.)

Büdös, mint az aszag ('szemét, trágya') = nagyon büdös. (46. old.)

Én is voltam valaha **szép** asszonyok [asszonynak] kocsisa = én is sokat udvaroltam, amikor még fiatalember voltam; nekem is volt hajdan jó sorom. (47. old.)

Megenném (már) a **szép** asszony főztjét = nagyon megéheztem. (47. old.)

A **szép** asszony s rongyos köntös mindenütt megakad = a szép asszony még ha nem kacér is – mindenütt feltűnést kelt. (47. old.)

Megódd [óvjad] magad [tarts a] **szakállas** asszonytól! = óvakodj a férfias jellegű nőktől! (49. old.)

Nehezen egyeznek meg a **szép** asszonyok = szép nők ritkán vannak egymással jó barátságban. (49. old.)

Szép asszony a ház szeme fénye = a szép asszony drága kincse a férjének. (50. old.)

Szép asszony a papné, szurkos a kovácsné = könnyű az olyan asszonynak csinosan öltözködni, aki kényelemben, jómódban él, de nehéz annak, aki testi munkát végez. (50. old.)

Szép asszonyban kicsi hiba nem nagy kár = a szépségért még a kisebb hibát is elnézik a nőkben. (50. old.)

Szép asszony is, ha megvénül, **csúnya** [rút] időt ér = az öregség nem kíméli a női szépséget. (50. old.)

Szép asszonynak **szép** a lánya = a szépséget az anyjától szokta örökölni a lány. (50. old.)

(A) **büdös** babuk ('banka') berzenkedik a hattyúval [a hattyúra] = tudatlan vitázik a hozzáértővel. (55. old.)

Büdös, mint a bak = emberről: nagyon kellemetlen testszaga van. (58. old.)

Bakot nyúztál, **büdös** vagy = a valaki iránt érzett megvetés, lenézés kifejezése. (58. old.)

Büdös, mint a bakkecske = emberről: kellemetlen testszaga van. (59. old.)

Olyan **erős**, mint a bálvány = nagyon szilárd, erős valami. (61. old.)

Büdös, mint a banka = nagyon büdös. (61. old.)

(Olyan **kövér**, mint a) Bázsám [Básán] bikája = feltűnően nagy testű, kövér, erős. (67. old.)

Olyan (**magas**), mint a bécsi torony = feltűnően, nagyon magas. (68. old.)

Alacsony, mint a béka segge = nagyon alacsony (70. old.)

Olyan [**sápadt**], mint a (zöld) béka = valaki rossz színben van, zöldes, sápadt az arca. (70. old.)

(**Olyan**), mintha kivetették volna a bélit = a) nagyon sovány; b) nagyon rosszkedvű. (72. old.)

Ne nevesd a bénát, ha te **sánta** vagy = ne hibáztass mást, ha benned is hasonló hiba van. (72. old.)

Erős, mint a bika [táj: kivert bika] = nagyon erős ember. (76. old.)

Olyan **erős**, hogy a bikát is megölné = hatalmas erejű ember. (76. old.)

Olyan a feje, mint a [egy] biliárdgolyó = kerek és kopasz a feje. (77. old.)

Olyan, mint a bimbó = szép, gömbölyded arcú gyerekről. (77. old.)

A **koszos** birka is átúszik a többivel = nagy csomóban a selejtese, a hitványabbja is elcsúszik. (77. old.)

Görbe kezűt szeretnék [a **görbe** kezűt szeretik] a bírók = korrump társadalomban: nem vetik meg az ajándékot a bírák. (78. old.)

Erős, mint a bivaly = nagyon erős ember. (78. old.)

Szép, mint a bivalyborjú = nagyon csúnya. (79. old.)

Síma, mint a bokor = nagyon borzas, bozontos (a haja valakinek). (82. old.)

Jó bor, (pénz,) **szép** asszony embert kíván őrzésre = nehéz megőrizni a jó bort, (a pénzt) meg a szép asszonyt. (89. old.)

Jó bor, **szép** feleség, **csendes** lelkiismeret drága dolgok [drága dolog a világon] = nagy érték a jó bor, a szép feleség és a tiszta lelkiismeret. (89. old.)

Szép a borjú, nyilván **kövér** tehén alatt szopott = kövér és ügyefogyott, bamba gyerekről mondták. (90. old.)

Kicsi a bors, de **erős** = a) kis termetű vagy jelentéktelennek látszó ember is lehet erős vagy tehetséges; b) kis dolog is okozhat nagy nehézséget. (92. old.)

Aki **borzas**, azt kell simítani [Akkor kell az embert simogatni, mikor **borzas**, nem mikor **simá**] = akkor kell támogatni, vigasztalni valakit, amikor bajban van. (92. old.)

(**Borzas** hajú) böjti [büdi vagy bódi] boszorkány = visszataszító külsejű, különösen kócos és rendetlen öltözetű vagy piszkos lányról, asszonyról. (92. old.)

Kis ember nagy bottal jár [**Kis** koldus, nagy bot] = a) kis termetű ember is lehet erős vagy tehetséges; b) a kis termetű emberek gyakran élnek nemi életet élnek; c) (olyan emberre mondják, aki képességeit meghaladó feladatra vállalkozott). (93. old.)

Bőben **büdös**, szűkben [éhben ('éhségben')] **édes** [Ami bőben **büdös**, szűkben jó illatú] = rendszerint csak akkor becsülünk meg valamit, ha már kevés van belőle. (94. old.)

Olyan **erős**, mint a bőr = nagyon erős, tartós (posztó, szövet stb.). (95. old.)

Olyan **sovány**, mint a bőregér = feltűnően sovány, szikár ember. (96. old.)

Ha olyan **büdös** volna, mint amilyen büszke, a fene se menne közel hozzá [(Szinte) **büdös** a büszkeségtől] = visszataszítóan gőgös, fennhéjázó. (99. old.)

Ne bizgasd, nem **büdös** = nem jó a piszkos ügyeket bolygatni, mert csak kellemetlenség származik belőle. (99. old.)

Olyan **sápadt**, mintha büdös féreggel élne = nagyon, szinte betegesen sápadt. (100. old.)

Csupa **cifra**, mégse **szép** = hiába öltözik díszesen, mégsem tetszik senkinek. (104. old.)

Úti **cifra**, házi rossz (, otthon nem jó, másutt rossz) [Úti **cifra**, házi rongy vagy ronda] = a) nőről: otthon rendetlen, piszkos, de ha elmegy hazulról, kicicomázza magát; b) közmondásként: nem lehet az jó háziasszony, aki nagyon kiöltözve jár el hazulról. (104. old.)

A **cifra** semmit sem ér = nem a külső alapján kell megítélni az embereket és a dolgokat. (104. old.)

A(mi) **cifra**, még nem **szép** [Nem mind **szép** az, aki **cifra**; Más a **cifra**, más a **szép**] = nem szép a sok dísz, a feltűnő tarkaság. (104. old.)

Kis **cifra**, nagy rongyos = aki fiatal korában hozzászokik a cifrázkodáshoz, az pazarlóvá válik, és sohasem lesz semmije. (104. old.)

Olyan (**vékony**), mint egy cinege = nagyon sovány (gyerek). (107. old.)

Kerek képű, mint a csikó = hosszúkás arcú. (116. old.)

Szép, mint a ragyogó csillag = gyönyörű szép nő. (117. old.)

Tiszta, mint a csillag = tiszta tekintetű szem. (117. old.)

Olyan **kövér**, hogy csípőjére lehetne akasztani a tarisznyát = nagyon sovány. (118. old.)

(**Sáros** hátú,) csörgős körmű = erkölcstelen, feslett életű nő. (123. old.)

Sovány (száraz), mint a csuka = sovány, kedélytelen és szófukar. (123. old.)

Csúnya néz legtöbbit a tükörbe = gyanús az, ha valaki nagyon mentegeti magát. (123. old.)

Mit akarsz te, **pöttöm** Dávid, Góliáttal? = hogy mersz az erősebbel, a nagyobbval ki kezdeni?! (127. old.)

Olyan (**kövér**), mint egy delizsánsz ('postakocsi') = terebélyes, elhízott ember. (128. old.)

Hogyne volna **derék**, mikor dereka van = szó játékként mondják, ha valakiről azt kérdezik, hogy derék ember-e. (129. old.)

Kopasz, mint a gyalult deszka = nincs egy szál haja sem. (130. old.)

Lapos, mint a deszka = feltűnően fejletlen mellű, sovány nő. (130. old.)

Ugy [akkor] **szép** a diák, ha [mikor] rongyos = a diáknak tanulmányaival, nem pedig a cifrázkodással kell törődnie. (131. old.)

(Olyan) **kövér** [úgy meghízott], mint egy [a] disznó = csúnyán elhízott ember. (133. old.)

Olyan [**piszkos** vagy **sáros**], mint a (sertés) disznó = szörnyen piszkos, mocskos ember. (133. old.)

Éhes [**kövér** vagy **sovány**] disznó makkal álmodik (,de ha felébred, tökkel is megelégszik) = mindenki azzal álmodik, illetve arról ábrándozik, amire vágyik, amit szeretne elérni vagy megszerezni magának. (134. old.)

Büdös, mint a dög = szörnyen büdös. (138. old.)

Kövér [olyan], mint a duda = jó kövér (gyermek, nő). (139. old.)

Ebem volna **sánta** [eben volna a **sánta**], az is csak fél lábra vagy az is meggyógyulna), ha... = semmi bajom sem volna, ha..., nagyon örülnék, ha... (143. old.)

Vékony szőrű ebnek, rátartós embernek sokat kell szenvedni = aki edzettséget fitogtatva nem öltözik eléggé melegen, az csak fázzon, szenvedjen. (148. old.)

Szép edénynek szép cserepe, **szép** asszonynak **szép** gyereke = ha szép az anya, a gyermeke(i) is szép(ek). (149. old.)

(**Olyan**) **csúnya** [**csúf**, vagy **ocsmány** vagy **pocsék** vagy **ronda**], mint az [mint a sötét] éjszaka = feltűnően vagy visszataszítóan csúnya. (154. old.)

Ember kell oda, **bajszos** = igazi férfira van ott szükség. (159. old.)

Úgy örül, mint a **kis** ember, ha magánál kisebbet lát = nagyon örül. (160. old.)

Szép az ember az orrával = csak az olyan ember ér valamit, aki kényes a becsületére, tisztességére. (162. old.)

(**Olyan**) **sovány** [olyan vagy úgy néz ki], mint a hét szűk esztendő = szerfölött sovány. (171. old.)

Olyan, mint a kopogó fa = nagyon sovány. (173. old.)

Fehér [**sápadt** vagy **olyan**], mint a fal [, mint a meszelt fal vagy mint a fal oldala] = nagyon sápadt. (178. old.)

Olyan **kicsi**, mint a fedő gombja = aránylag nagyon kicsi. (187. old.)

(Meg)érti, kinek nem **koszos** a feje = minden épeszű ember megérti. (189. old.)

Nem éri azt **kopasz** fejed = nem lesz abból semmi, nem éred te azt meg soha. (189. old.)

Nincs többé **kopasz** fej, csak seggig érő homlok = a kopaszodás ellen nincs orvosság. (192. old.)

Ősz fejnek süveget vess! = tiszteld az idős embereket! (192. old.)

Szép felesége lesz = mondjak az olyan fiúra, legényre, aki feltűnően kedveli a macskákat. (194. old.)

A férfinak csak egy fokkal kell **szebbnek** lennie az ördögnél (Férfi ha **szebb** az ördögnél már elég szép; **Elég szép** a férfi csak azért, hogy férfi; [Nincs **rút** férfi]) = a férfiakat nem szépségük szerint ítélik meg. (197. old.)

Jó férj hóna alól ugrik ki a **kövér** menyecske = akkor van jó húsban a fiatalasszony, ha jó a férje. (198. old.)

Tökös, mint a fiaveréb = alacsony termetű, köpcös vagy elmaradott növésű ember. (199. old.)

Olyan (piszkos), mint a föld = (szinte) fekete a piszoktól. (205. old.)

Hegyes a füle = jól megfigyeli, amit hall. (210. old.)

Hosszú a füle = jól hall, messzire hall. (210. old.)

Nagy füle van [Ha **nagy** füle volna, éppen csacsi lenne] = ostoba ember. (210. old.)

Nyüves a füle = arra a férfira mondják, aki hetykén félre csapja a kalapját. (210. old.)

Szent, csak a füle mögött kormos = álszent. (210. old.)

Taplós a füled? = nem hallod? (210. old.)

Olyan (friss vagy fürge) [úgy jár], mint a fürj = nagyon eleven, gyors mozgású (ember). (212. old.)

(**Szép** egy leány,) ellógnék érte egy hétig a füstön = annyira tetszik nekem az a lány, hogy bármit megtennék, csak az enyém legyen. (212. old.)

Hajlékony, mint a fűzfatuskó = egyáltalán nem hajlékony. (213. old.)

Göndör, mint a gácsér farka = fölfelé kunkorodik a haja, illetve a hajából egy tincs. (214. old.)

(**Olyan** vagy **gömbölyű** vagy **kövér**, mint a) töltött galamb = kövérekés fiatal nőre mondják, aki telt idomai ellenére is csinosnak mondható. (215. old.)

Ősz [fehér], mint a galamb = teljesen ősz, galambősz. (215. old.)

Ráncos, mint a gallér (, kerek, mint a tallér) = tele van ráncsal (, illetve ráncos és kerek). (216. old.)

Olyan [sovány], mint egy gebe = betegesen sovány, girhes ember. (222. old.)

Olyan sovány, mint a gérc = nagyon sovány (223. old.)

Olyan (vékony), mint a [egy] giliszta = nagyon sovány ember, különösen gyerek. (224. old.)

Olyan a feje, mint a [egy] szopott gombóc = teljesen kopasz, nincs egy szál haja sem. (224. old.)

Kövér, mint a göboly = nagyon kövér. (227. old.)

Sovány [száraz], mint a gúzs = nagyon sovány. (229. old.)

Karcsú, mint a gyapjúzsák = ugyancsak kövér. (232. old.)

Alakul, mint **púpos** gyerek a prés alatt = (nem nagyon) alakul, javul, fejlődik, valaki, valami. (233. old.)

Fürge [olyan vagy rég: fickándozik], mint a gyík = nagyon eleven, gyors mozgású. (236. old.)

Ráncos, mint a varas gyík = csupa ránc az arca. (236. old.)

Olyan **szép**, mint a gyöngyharmat = üdén, fiatalosan szép. (238. old.)

Olyan **kövér**, mint a háj = visszataszítóan kövér. (242. old.)

Szép, mint a hajnal a kéményen = éppen nem szép. (243. old.)

Tiszta, mint a vakart hal = feltűnően tiszta, látszik rajta, hogy kinyalta magát. (244. old.)

Kövér, mint a harcsa = ugyancsak elhízott. (252. old.)

Szép, mint a harmatgyöngy = üde báj sugárzik róla. (253. old.)

Csúfabb a hátramaradásnál = nagyon csúnya. (256. old.)

Csúnyább a hátramenésnél = rút, ocsmány. (256. old.)

Sovány, mint a hering = nagyon sovány. (264. old.)

Olyan (**nagy**), mint hat hét = nagytermetű, kövér ember. (265. old.)

(Olyan) **sápadt**, mint a holdvilág = nagyon sápadt, beteges színű. (270. old.)

Olyan (**kövér**), mint egy [a] hordó = elhízott, pocakos ember. (272. old.)

(Olyan) **szép**, mint a kifordított hurka = nincs rajta semmi szép. (274. old.)

Büdös, mint az ítélet ('utolsó ítélet') = szörnyen büdös. (293. old.)

Vörös, mint a Júdás haja = lángvörös. (301. old.)

Olyan (**kövér**), mint egy keverített [keverítő] kád = nagyon kövér, elhízott, ember, különösen nő. (304. old.)

Olyan, mint egy kakadu = a) fel van borzolva a haja, fölfelé áll egy hajtincse; b) ízléstelenül tarkabarka a ruhája. (305. old.)

Olyan a szája, mintha kapával vágják volna (el) = csúnya, nagy szája van.

Olyan, mint egy karácsonyfa = ékszerekkel, csecsebecsékkel ízléstelenül felékesített ember, főként nő. (315. old.)

(Olyan) **sovány**, mint a kárász = feltűnően sovány. (315. old.)

Fürge [**friss** vagy **olyan**], mint a karika = gyors mozgású ember. (316. old.)

Olyan, mint egy külső kemence = nagyon kövér ember. (325. old.)

(Olyan) **szép**, mint az írott [eleven] kép = nagyon szép ember. (330. old.)

Olyan **sovány**, egy fanyelű kés is keresztül bökné = nagyon sovány. (334. old.)

Olyan, mint a száraz keszeg = feltűnően sovány, vézna. (335. old.)

Olyan **piros**, majd kicsattan = sugárzik az arcáról az egészség. (341. old.)

Meztelen, mint a kisujjam = teljesen meztelen. (348. old.)

Olyan **szép**, mint a kívánat = nagyon szép, igen szemrevaló. (349. old.)

Tetves, mint a kocagyermek = nagyon tetves. (350. old.)

Olyan **büdös**, mint az ázott koldus = nagyon erős es kellemetlen szaga van valakinek. (354. old.)

Termetes, mint a komlókaró = magas, nyurga ember. (356. old.)

Meztelen koncot árul = leplezetlenül, nyíltan cselekszik, nem titkolja szándékát. (357. old.)

Meztelen koncot nem szabad árulni = mondják a gyerekek, ha valami miatt ráütnek a kezére. (357. old.)

Elöl **kopasz**: okos **kopasz**; hátul **kopasz**: bolond **kopasz**; felül **kopasz**: koros **kopasz** = az okos ember elöl, az oktalan hátul kezd kopaszodni, akinek pedig a feje tetején kezd először hullani a haja, az már nem fiatal ember. (359. old.)

Kopaszt könnyű beretválni = könnyű ott eredményt elérni, ahol nincsen semmi nehézség, semmi megoldandó feladat. (359. old.)

Ruhátlan, mint az őszi kóró = az sincs neki, amit magára vegyen. (360. old.)

Olyan **sovány**, mint egy kórószál = nagyon sovány ember. (360. old.)

(Olyan) **savanyú** a képe, mint aki a kovászt megette = nagyon szomorú, elkeseredett arcot vág. (363. old.)

Kopasz, mint a köröm = teljesen kopasz. (369. old.)

Sápadt, mint a kukoricamálé = nagyon sápadt, sárgás arcszínű. (375. old.)

Olyan [úgy néz ki vagy olyan a képe vagy **olyan piszkos** az arca vagy **olyan mocskos**], mint aki kutyát szopott = nagyon piszkos az arca, különösen a szája környéke. (385. old.)

(A) **félénk** kutyának hasa alatt farka = a gyáva meghúzza magát. (385. old.)

Olyan, mint a fejetlen láb = oktalan, együgyű, ostoba. (393. old.)

Olyan [akkora], mint egy mennyei lajtorja = hórihorgas ember. (396. old.)

Elég **szép** a l(e)ány, ha jó [Legszebb a **jó** leány] = ne azt nézze a férfi a lányban, hogy szép-e, hanem azt, hogy jó-e. (399. old.)

(A) **csúnya** lánynak [**rút** leánynak] is szép a pénze = aki csak a hozományt nézi, annak mindegy, hogy csúnya lányt vesz-e feleségül. (399. old.)

Olyan **kövér**, mint a felfújtt lapocka = nagyon sovány. (400. old.)

(Olyan **sovány**, mint aki) sás levet se eszik = nagyon sápadt, sovány, beteges külsejű. (403. old.)

Akkora, mint egy légyiszok = nagyon kicsi, parányi. (406. old.)

Olyan **sápadt**, mint a hazajáró lélek = nagyon sápadt. (407. old.)

Olyan, mint aki sós levest se eszik = nagyon sovány, rossz bőrben van. (412. old.)

Olyan **csúnya**, hogy a ló az abrakot sem venné el a kezéből = visszataszítóan csúf nő. (415. old.)

Tarka [fehér] lótól [**tarka** lótól, vemhes szamártól] nem vesznek vámot = mondják tréfásan vagy beugratásként a tarka, illetve fehér lóval utazó embereknek, arra célozva, hogy minden állat után a gazdájának kell vámot fizetnie. (420. old.)

Ha (már) lúd, legyen **kövér!** = a) ha már tesz vagy mond valamit az ember, úgy intézi, hogy kiadós vagy teljes legyen; b) nem állok vagy ne állj meg félúton, legyen a szóban forgó dolog valóban az, aminek indult. (423. old.)

Kicsiny, mint a lyuki ember = nagyon kis termetű ember. (427. old.)

(**Olyan**, mint a) nyúzott macska = nagyon sovány, beesett arcú, beteges külsejű ember. (430. old.)

Csúnya [nem jó vagy rossz] madár az, amelyik a saját [a maga] fészkébe piszkít = a) rossz ember az, aki a hozzá legközelebb állókat rágalmazza; b) kétszeres bűn az olyan erkölcstelenség, amellyel saját otthonát fertőzi meg valaki. (433. old.)

Olyan, mint egy madárijesztő = nagyon sovány és rendszerint ízléstelenül öltözött vagy nagyon rongyos, visszataszító külsejű (személy, különösen vénasszony). (434. old.)

Olyan **kövér**, mint a máj = nagyon kövér. (437. old.)

(A) **koszos** malacból válik a **jó** hizó [disznó vagy szalonna; Minden koszos malacból disznó lesz] = gyakran az viszi az életben a legtöbbre, aki fiatal korában jelentéktelen embernek látszott. (439. old.)

Koszos malac dönti föl a vályút = a hitvány emberek szoktak a legjobban hangoskodni. (439. old.)

Mennél **koszosabb** [tetvesebb] a malac, annál jobban vakarózik [dörgölődzik vagy rühelődzik] = a) minél értéktelenebb valaki, annál inkább pöffeszkedik; b) minél kevésbé tehetős valaki, annál inkább szeretné jómódunak mutatni magát. (440. old.)

Minden **koszos** malacnak akad (egy) dörzsölő [dörgölődző] fája [Minden koszos malac talál (magának) dörgölő fát] = a legcsúnyább, legjelentéktelenebb ember is talál magának párt. (440. old.)

Olyan **kicsi**, mint egy cső málé = nagyon kicsi (pl. csecsemő). (440. old.)

Olyan, mint a napon sült málé [**Sápadt**, mint a málé] = halvány arcú vagy betegesen sápadt. (440. old.)

Olyan **kövér**, mint a mangalica = nagyon elhízott, hájas ember. (442. old.)

Csúnya [gúnyosan **szép**], mint a régi Markalf = nagyon csúf ember. (444. old.)

Kövér, mint (Szent) Márton lúdja = nagyon kövér ember. (445. old.)

Kopasz mentség = rossz, gyenge kifogás. (452. old.)

Szép menyecskéből **szép** öregasszony lesz = aki menyecske korában szép, az nem csúnyul meg akkor sem, ha megöregszik. (452. old.)

Sovány, mint a meszelőnyél = nagyon sovány ember. (456. old.)

Mezítelent foszt = olyan embertől akar elvenni valamit, akinek abból nincs is. (457. old.)

Mezítelent nem lehet megfosztani = akinek nincs valamije, attól elvenni sem lehet. (457. old.)

Kopasz, mint a sült mező = teljesen kopasz. (457. old.)

Egyenes, mint a nád = szép egyenes, sudár termet. (465. old.)

Állhatatlan, mint a nádfal = megbízhatatlan, ingatag. (466. old.)

Olyan (egyenes vagy karcsú), mint a nádszál = karcsú és szép sudár termetű főleg nő. (466. old.)

Olyan **sovány**, mint a nagypéntek = nagyon sovány. (468. old.)

(Olyan **szép**, hogy) a napra lehet nézni, de rá nem = elragadóan szép. (470. old.)

Olyan **sovány**, mint a téli nyúl = nagyon sovány. (486. old.)

Könnyű [friss], mint az ólomgalamb = nagyon nehézkes, lassú. (493. old.)

Olyan [úgy megy vagy jár vagy ül stb.], mint akinek az orra vére folyik = látszik rajta, hogy búsul, el van szontyolódva. (496. old.)

Olyan **fürge** [(könnyen) perdül vagy úgy forog vagy pörög], mint az orsó = nagyon fürge, nagyon gyors mozgású (valaki vagy valakinek a nyelve). (498. old.)

Csúnya [rút], mint az ördög = nagyon csúnya. (505. old.)

Olyan **sovány**, hogy (a bőréért) az ördög se nyúzná meg [hogy só nélkül még az ördög se nyúzná meg] = nagyon sovány. (506. old.)

Karcsú, mint az őz = szép karcsú nő. (512. old.)

Sovány, mint a paszulykaró = sovány és hórihorgas. (524. old.)

Rút, mint a péntek = nagyon csúf. (528. old.)

Sovány, mint a péntek = feltűnően sovány. (528. old.)

Fürge [**friss** vagy úgy (ireg-)forog vagy úgy jár vagy pereg vagy ide-oda jár],
mint a pereszlen = gyors mozgású személy, különösen, nő. (531. old.)

Sovány, mint a Pilátus macskája = nagyon sovány. (534. old.)

(Olyan **szomjas**, hogy mindjárt) pípet kap = gyötri a szomjúság. (534. old.)

Minél **piszkosabb** valaki, annál jobban mosodik = az mentegetődzik, aki hibásnak vagy bűnösnek érzi magát. (535. old.)

Sápadt, mint a pite = sápadt, sárgás fehér az arca. (536. old.)

(Olyan) **kövér**, mint a potyka = jó kövér gyermek. (542. old.)

Olyan **kövér**, mint a pukkantó = szép kövér. (543. old.)

Olyan (**szeplős**), mint a pulykatojás = nagyon szeplős. (544. old.)

Olyan **kövér**, csak úgy reng = elhízott, hájas. (550. old.)

Olyan, mint a sárpenész = sápadt, halvány, beteges arcszíne van. (566. old.)

Olyan (szép), mint a segg szüretkor [**Olyan** a szája, mint a segg szüretkor] =
ocsmány, undorító külsejű illetve nagyon piszkos szájú, csúf beszédű valaki. (567.
old.)

Olyan (**sovány** vagy **vékony**), mint a seprűnyél = nagyon sovány. (569. old.)

Ráncos, mint a somogyi pendely = olyan vén, hogy már csupa ránc az arca.
(573. old.)

(Olyan) **szép**, mint a túlsó sor (az innensőhöz képest) = nem szép. (574. old.)

Olyan **sovány**, mint a sövény kémény = nagyon sovány. (575. old.)

Olyan **sovány**, mint a sügér = igen sovány. (576. old.)

Olyan a feje, mint egy szakajtó = nagyon megdagadt a feje. (582. old.)

Olyan **sovány**, mint a szárcsa = nagyon sovány, különösen gyerek. (588. old.)

Nincs oly **szép** személy, kiben valami gancs nem volna = mindenkiben lehet
hibát, fogyatkozást találni. (603. old.)

Szép kívül, de ördög belül = a külseje megnyerő, de az indulatai gonoszak.
(607. old.)

Ritka a **szép** és nem kevély = a szép nők gyakran elbizakodottak. (607. old.)

Szakállas szolgának a szó is vereség; [**Szakállas** szolgának a szó is elég; **Bajuszos** szolgának pirongatás is verés] = az idősebb emberekkel, a meglett korban lévő alkalmazottakkal kíméletesen kell bánni, mert inkább szívükre veszik a korholó szót, mint a fiatalok. (620. old.)

Vállas [meghízott], mint a szórólapát = nagyon sovány, keszeg. (622. old.)

Olyan **sovány**, mint a tollseprű = nagyon sovány. (649. old.)

Olyan **kövér**, mint a tök = széle, hossza egy. (652. old.)

Olyan (sápadt vagy halvány) [piros], mint a cseppentett [pirított] tökmag = feltűnően sápadt, beteges színű. (652. old.)

Olyan **sovány**, hogy tűbe lehetne húzni = nagyon sovány ember. (657. old.)

Olyan (**vékony**), mint az ujjam = betegesen sovány, cingár ember, különösen gyerek. (666. old.)

Olyan **kövér**, mint a váradi püspök = nagyon meghízott. (681. old.)

Olyan **sovány**, mint a vasvarjú = nagyon sovány. (685. old.)

Olyan a szája, mint a tökös verébé = pállott a szája széle. (689. old.)

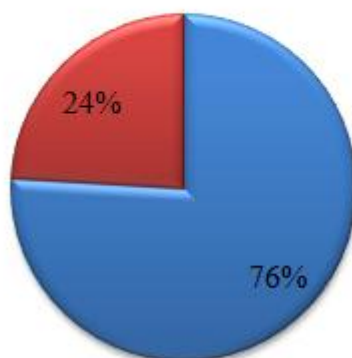
Tetves, mint a zarándok = tele van tetűvel. (700. old.)

3. A CSOPORTOSÍTÁS VIZUÁLIS MEGJELENÍTÉSE

Ebben a fejezetben az általam végzett csoportosítás eredményeit diagramokkal szemléltetem.

Belső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazó frazémák száma 785, a külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazó frazémák száma 249. Azaz az összegyűjtött frazémák 76%-a tartalmaz belső tulajdonságra utaló kifejezéseket, míg csak 24%-uk tartalmaz külső tulajdonságra utaló kifejezéseket.

■ Belső tulajdonságra utaló kifejezések
■ Külső tulajdonságra utaló kifejezések

Az összegyűjtött belső tulajdonságra utaló frazémák között 75 szó van amely lebecsmérlő tulajdonságra utal, míg dicsérő szavakból sokkal kevesebb van csak 21 szó. A külső tulajdonságokra utaló frazémák között lebecsmérlő szó 5 van, míg dicsérő szó 2.

A belső tulajdonságra utaló frazémák között a következő lebecsmérlő szavak találhatóak meg:

bolond (45 frazéma, például: **Bolond**, csakhogy nem keringél = bolond a javából. (84. old.) **Bolond** ember az, aki az úrdolgán ('robotmunkában') megerőlteti magát = nem szokta az agyon dolgozni magát, aki napszámmal való szolgálatot teljesít valamely nagy gazdának. (85. old.))

rossz (38 frazéma, például: **Rossz** gazda az, aki a maga háza körül nem lel dolgot = a jó gazda mindig talál magának a ház körül munkát. (221. old.) **Rossz** (boros) kulcsár az, aki szomjan meghal = senki sem szokott abban szűkölködni, amivel neki kell foglalatzkodnia. (375. old.))

szegény (30 frazéma, például: Olyan **szegény**, mint böjtben nagypéntek = teljesen szegény. (94. old.) (Olyan) **szegény**, mint a koldus (tarisznyája) = nagyon szegény. (354. old.))

részeg (20 frazéma, például: Bort sem ivott [látott], (s) máris [mégis] **részeg** = úgy viselkedik, mintha nem volna józan esze. (87. old.) Úgy reszket, mint a **részeg** borjú = egész testében remeg. (90. old.))

lusta (18 frazéma, például: **Lusta** szolgáló nem farán ül, hanem fülén = a lusta alkalmazott gyakran úgy tesz, mintha nem hallaná a neki szóló utasítást. (620. old.) **Lusta**, mint a tehén = nagyon lusta ember. (637. old.))

buta (12 frazéma, például: Olyan (**buta**), mint az állat = nagyon ostoba, tökfes. (33. old.) **Buta**, mint a tök = nagyon buta. (651. old.))

rest (18 frazéma, például: (Olyan) **rest**, mint a föld = nagyon lusta. (205. old.) (Olyan) lusta [lassú vagy **rest** vagy úgy mozog vagy gyors vagy friss vagy serény], mint az alsó malomkő = nagyon lassú mozgású, lusta. (442. old.))

kevély (12 frazéma, például: **Kevély**, mint barátoknál az orgonahúzó = büszke, noha nincs neki mire. (64. old.) **Kevély** [olyan], mint a pulykakakas = neveltségesen gőgös, büszke. (544. old.))

mérges (10 frazéma, például: Olyan **mérges**, mint a borstartó = mindenért megharagszik, folyton mérgeskedik. (92. old.) **Mérges**, mint a darázs [Mérgeőbb a daráznál] = nagyon ingerlékeny, haragos. (127. old.))

nyakas (8 frazéma, például: A **nyakas** lónak nyakába hányják a kötelet = ha valaki makacsul ragaszkodik valamely ostoba elgondolásához, hagyják vesztébe rohanni. (418. old.) **Nyakas** apa fejes fia [**Nyakas** volt apja, hogyne lenne fia] = éppen olyan önfejű, makacs, mint az apja. (40. old.))

gonosz (8 frazéma, például: Bársonyt megveszti zsír, embert a **gonosz** hír = a bársonynak a zsírpecsét árt a legtöbbet, az embernek pedig az, ha rossz hírbe keveredik. (66. old.) **Gonosz** a törvényt, **jámbor** a szerencsét féli = csak a bűnösnek kell a törvénytől, a bíróságtól rettegnie, a becsületes ember csak a sorsfordulataitól tarthat. (226. old.))

fösvény (8 frazéma, például: (Olyan) **fösvény** (, mint a) péntek = nagyon fösvény. (527. old.) Olyan **fösvény**, mint a hét szűk esztendő = nagyon zsugori. (171. old.))

kényes (7 frazéma, például: Olyan **kényes**, mint egy mézesbáb = nagyon rátartí, kényes. (457. old.) Aki pénzes, **kényes** = a gazdag emberek büszkék szoktak lenni. (531. old.))

ostoba (7 frazéma, például: **Ostoba [tudatlan]**, mint a szamár = nagyon ostoba. (585. old.) **Ostoba**, mint a tulok = szörnyen buta. (656. old.))

ravasz (7 frazéma, például: **Ravasz**, mint a görög = nagyon ravasz. (227. old.) Hátul kopasz, azért **ravasz** = a ravasz emberek hátul kezdenek kopaszodni. (359. old.))

haragos (6 frazéma, például: **Haragos** asszony, füstös konyha, lyukas tál három gonosz a háznál = szomorú ház az, ahol rosszkedvű és veszekedős az asszony, piszkos a konyha, az edények meg lyukasak. (49. old.) **Haragos** ha magához tér, magára haragszik = amit haragjában tesz az ember, azt meg szokta bánni. (251. old.))

szemtelen (5 frazéma, például: **Szemtelen**, mint a csibehordó kánya = szemérmetlenül lopkod. (311. old.) **Szemtelen**, mint a piaci légy = nagyon szemtelen. (405. old.))

irigy (5 frazéma, például: Oly(an) **irigy** szemmel nézte, majd kicseppent szeméből a vér = nagyon irigykedve nézte. (601. old.) **Irigy** veszi gancsnak az erkölcsöt = csak irigy ember kifogásolhatja a helyes magatartást, az erkölcsös viselkedést. (286. old.))

telhetetlen (4 frazéma, például: **Telhetetlen**, mint a koldustarisznya = semmivel sem elégszik meg, mindig többet akar. (355. old.) **Telhetetlen** Mohamed = mohó, falánk ember. (460. old.))

nyomorult (4 frazéma, például: **Nyomorult**, kinek nem elég a magáé = szenvedés az olyan ember élete, aki mindig csak a máséra áhítozik. (485. old.) **Nyomorult** gazda, kit a szolga tanít = a munkáltatónak többet kell tudnia, mint alkalmazottjának. (220. old.))

szerencsétlen (3 frazéma, például: **(Olyan szerencsétlen, hogy)** az arany is kővé [fává] válik [változik] a kezében = nincs szerencséje anyagi ügyekben; nem boldogul anyagilag. (42. old.) **Szerencsétlen** flótás = olyan ember, akinek semmi sem sikerül. (200. old.))

erőtlen (3 frazéma, például: **Erőtlen**, mint a beteg = olyan gyenge, hogy alig áll a lábán. (74. old.) **Erőtlen**, mint a bőrehagyott [a bőréből kivetkőző vagy bőrét vetette] kígyó = nagyon gyenge, erőtlen. (343. old.))

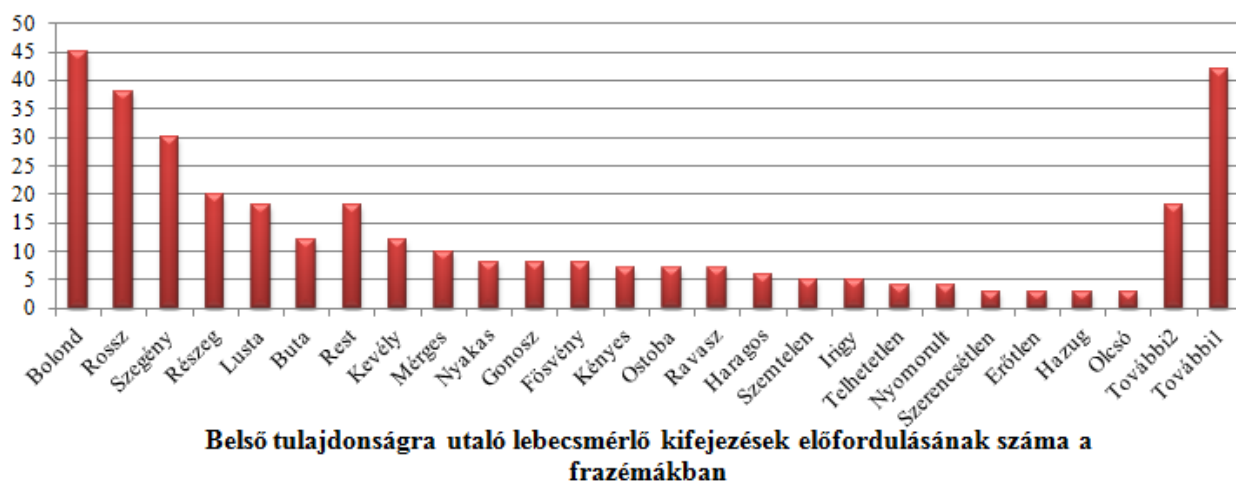
hazug (3 frazéma, például: Hamarabb utoléri [könnyebb utolérni] a **hazug** embert, mint a sánta kutyát [sánta ebet] = a hazug embert hamar leleplezik. (261. old.) Sok **hazug** ember van innen és túl a Tiszán = mindenütt bőven akad hazug ember. (261. old.))

olcsó (3 frazéma, például: **Olcsó** ott az ember, ahol nem ismerik = idegenek nem sokra becsülik az embert. (161. old.) **Olcsó** ott az ember, ahol sok(an) van(nak) = a tömegben nem sokat számít az egyes ember. (161. old.))

A következő lebecsmérlő belső tulajdonságra utaló kifejezések mindegyike két frazémában található meg: **kedvetlen, hitetlen, goromba, gyáva, keserű, tudatlan, alábbvaló, alamuszi, fortélyos, például: Gyáva** [fél], mint a nyúl [**Bátor**, mint nyúl az agarak előtt; Megszalasztja a nyúl] = nagyon gyáva, nagyon fél. (486. old.) Nincs az az okos, akin a **fortélyos** ki nem fog = a ravasz ember olykor még az okos eszén is tuljár. (491. old.)

A következő lebecsmérlő belső tulajdonságra utaló kifejezések mindegyike egy frazémában található meg: **gyalázatosabb, ösztövé, barom, béna, nyájás, keserves, arcátlan, rongyos, dacos, dühös, szabados, bamba, kerge, szájas, hamis, csalárd, garázda, gyarló, esztelen, ügyetlen, gazember, gőgös, finnyás, henyélő, kegyetlen, feledékeny, heverő, állhatatlan, elázott, esztelen, koldus, nyugtalan, bizonytalan, kérkedékeny, nyalka, bágyadt, komisz, sunyi, tanulatlan, parázna, csökönös, morcos, például: Bamba** [ostoba], mint a birka = lerí róla a butaság. (77. old.) Nevet, mint az **esztelen** = ok nélkül, ostobán nevet. (171. old.)

A belső tulajdonságra utaló lebecsmérítő kifejezéseket a következő oszlopdiagrammal szemléltethetjük:

A belső tulajdonságra utaló frazémák között a következő dicsérő szavak találhatóak meg:

okos (59 frazéma, például: **Okos** asszony nem marad gyerek nélkül = nem előrelátó az az asszony, aki nem akar gyereket. (50. old.) Az **okos** bíró elfelejti a komaságot = a bírónak személyi kapcsolatokra nem szabad tekintettel lennie, nem szabad elfogultan ítélnie. (78. old.))

jó (33 frazéma, például: Jó bornak, **jó** embernek eredetét ne keresd = ha jó a bor, nem fontos, hogy hol termelt, ha becsületes az ember, nem fontos, hogy milyen származású. (88. old.) Akinek van **jó** embere, nem vesz tóba a kendere = könnyen boldogul az, akinek jó pártfogója van. (160. old.))

jámbor (13 frazéma, például: Még a rossz anya is **jámbor** magzatot szeret = mindenki azt szeretné, hogy derekabb ember legyen a gyermeke, mint amilyen ő maga. (39. old.) **Jámbor** is napjában hétszerte vétkezik = még a legjobb ember is gyakran, vétkezik. (295. old.))

alázatos (7 frazéma, például: **Alázatos**, mint az anyámasszony macskája = csak tettei az alázatosságot. (39. old.) **Alázatos**, mint a koldus = nagyon alázatos. (353. old.))

szelíd (7 frazéma, például: **Szelíd**, mint a (kezes) bárány = nagyon békés, jámbor ember. (62. old.) **Szelíd** a galamb, mégis van epéje = a legszelídebb, a legjámborabb embert is fel lehet mérgezésíteni. (215. old.))

ártatlan (7 frazéma, például: **Ártatlan** (, mint a ma született) bárány = teljesen ártatlan vagy magát ártatlannak mutató ember. (62. old.) **Ártatlan**, mint a galamb a húsevésben = teljesen ártatlan valamiben. (215. old.))

bölcs (7 frazéma, például: A **bölcs** ember mindenütt otthon van = az életrevaló és okos ember mindenütt jól érzi, mindenütt feltalálja magát. (94. old.) **Bölcs** ember a házát nem építi fővényre = akinek van esze, az nem számít megbízhatatlan ember segítségére, nem bízunk ingatag jellemű emberben. (94. old.))

bátor (7 frazéma, például: **Bátor**, ahol puskát nem hall [ahol senki sincs] = gyáva. (67. old.) Bátraké a szerencse [**Bátor** emberhez szegődik a szerencse; A bátor szívvel társalkodik a szerencse; Isten is a bátor katona mellett hadakozik] = a véletlen vagy a gondviselés is azokat segíti, akikben van bátorság. (67. old.))

becsületos (5 frazéma, például: A **becsületos** ember megöszül, a huncut megkopaszodik = (mondják kötődve a kopasz vagy a kopaszodó embernek). (69. old.) Turkál a **becsületos** emberben, mint a jóllakott disznó a makkban = felelőtlenül belegázol a más becsületébe. (133. old.))

serény (4 frazéma, például: **Serény** asszonynak rest a lánya, rest asszonynak **serény** a lánya = a szorgalmas anyának gyakran ellustul a lánya, de a rest asszony – minthogy maga nem szeret dolgozni – korán munkához szoktatja a lányát. (50. old.) Ki a **serény** lovat sarkantyúzza, cigánykézre szánja = a) a jó ló is tönkremegy, ha nagyon hajszolják; b) a szorgalmas ember is elveszti a munkakedvét, ha oktalanul sürgetik, hajtják. (419. old.))

türelmes (3 frazéma, például: **Türelmes**, mint a bárányka = nagyon türelmes. (63. old.) **Türelmes**, mint a birka = az ostobaságig engedékeny, türelmes (77. old.))

szép (2 frazéma, például: **Szép** ott adni, ahol senki se kér = az az igazi ajándék vagy adomány, amelyet kérés nélkül adnak. (26. old.) **Szép** az adás, de szebb a titokban maradás = nem való dicsekedni a jótékonyssággal. (26. old.))

édes (2 frazéma, például: Az anyaföldnek a gaz az **édes** gyermeke, a vetemény csak mostoha = a gazt irtják, mégis tenyészik, a veteményt meg ugyancsak ápolni kell. (39. old.) **Édes** embernek epéje sem keserű = a jóindulatú,

finom lelkű ember meg ha akar, sem tud másokat bántani, másoknak fájdalmat okozni. (150. old.))

kegyes (2 frazéma, például: Ki-ki **kegyes** bíró magának = mindenki elfogult önmaga iránt. Rossz bíró, ki ajándékra néz = csak a hitvány bírót vagy hivatalnokot lehet megvesztegetni. (78. old.) **Kegy** orvosnak pokol a helye = ha a gyógyulás érdeke kívánja, nem szabad kíméletesnek lennie az orvosnak. (499. old.))

irgalmas (2 frazéma, például: **Irgalmas** borbély a ember magának = önmagához nem tud eléggé szigorú lenni az ember, még ha a saját gyógyulásáról van is szó. (89. old.) **Irgalmas** borbélyt, **szen** hadat soha nem hallani = a képzettség nélküli seborvosok és a hadra kelt katonák nem ismernek kíméletet. (89. old.))

szorgalmas (2 frazéma, például: **Szorgalmas**, mint a hangya = mindig dolgozik, folyton tesz-vesz. (250. old.) **Szorgalmas** ember nem vár a holnapra = aki szeret dolgozni, az nem halogatja az elvégzendő munkát, hanem azonnal hozzálát. (622. old.))

igaz (2 frazéma, például: **Igaz** embernek minden út egyenes = az igazán becsületes embert a körülmények sem kényszeríthetik becstelenségre. (280. old.) **Igaz** ember nem jár a nyelve ellen = a becsületes ember nem hazudtolja meg tetteivel azt, amit előzőleg mondott, vagy amit hirdet. (280. old.))

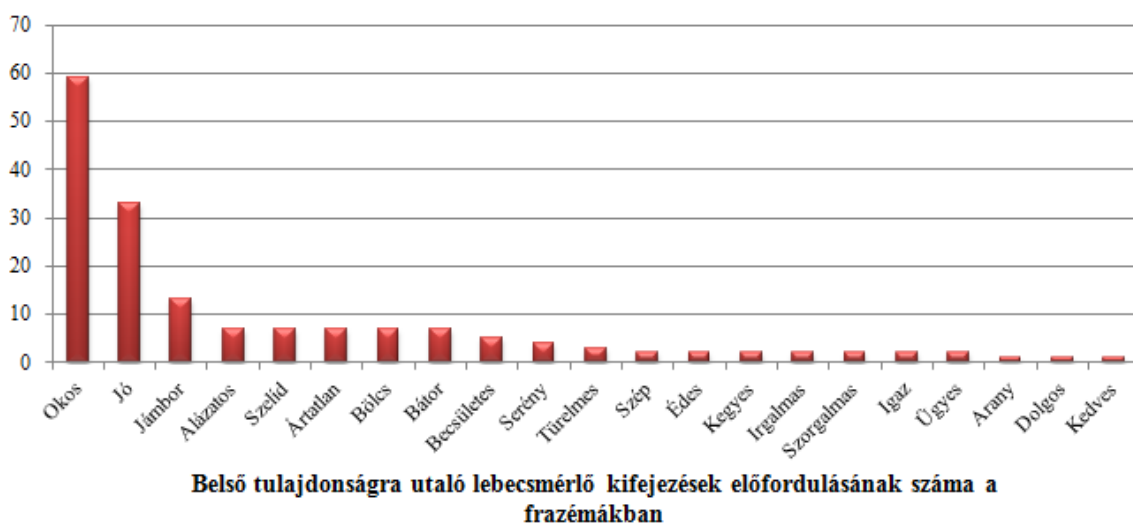
ügyes (2 frazéma, például: **Ügyes** embernek mester a neve = nincs párja az ügyes embernek (673. old.) **Ügyes**, mint a vaszari füles = ügyetlen. (685. old.))

arany (1 frazéma, például: **Arany** elmének gyöngy a gondolatja = okos embernek vannak bölcs gondolatai. (43. old.))

dolgos (1 frazéma, például: Két pofára eszik, mint a **dolgos** betyár = tele szájjal, mindkét oldalon rágva eszik. (75. old.))

kedves (1 frazéma, például: Ha **kedves** az élete = rendszerint népmesékben, tiltást kifejező főmondat után: ha nem akar meghalni. (156. old.))

A belső tulajdonságra utaló dicsérő kifejezéseket a következő oszlopdiagrammal szemléltethetjük:

A külső tulajdonságra utaló frazémák között a következő lebecsmérítő szavak találhatóak meg:

büdös (12 frazéma, például: **Büdös**, mint a banka = nagyon бүдös. (61. old.)

Bүdös, mint a дög = szörnyen бүдös. (138. old.))

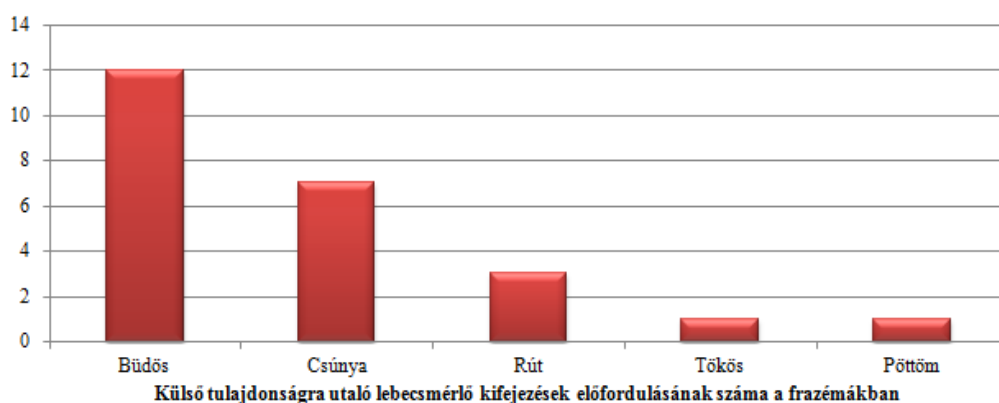
csúnya (7 frazéma, például: **Csúnya** néz legtöbbet a tükörbe = gyanús az, ha valaki nagyon mentegeti magát. (123. old.) **Csúnya** [gúnyosan szép], mint a régi Markalf = nagyon csúf ember. (444. old.))

rút (3 frazéma, például: **Rút**, mint a péntek = nagyon csúf. (528. old.) Csúnya [rút], mint az ördög = nagyon csúnya. (505. old.))

tökös (1 frazéma, például: **Tökös**, mint a fiaveréb = alacsony termetű, köpcös vagy elmaradott növésű ember. (199. old.))

pöttöm (1 frazéma, például: Mit akarsz te, **pöttöm** Dávid, Góliáttal? = hogy mersz az erősebbel, a nagyobbal ki kezdeni?! (127. old.))

A külső tulajdonságra utaló lebecsmérítő kifejezéseket a következő oszlopdiagrammal szemléltethetjük:

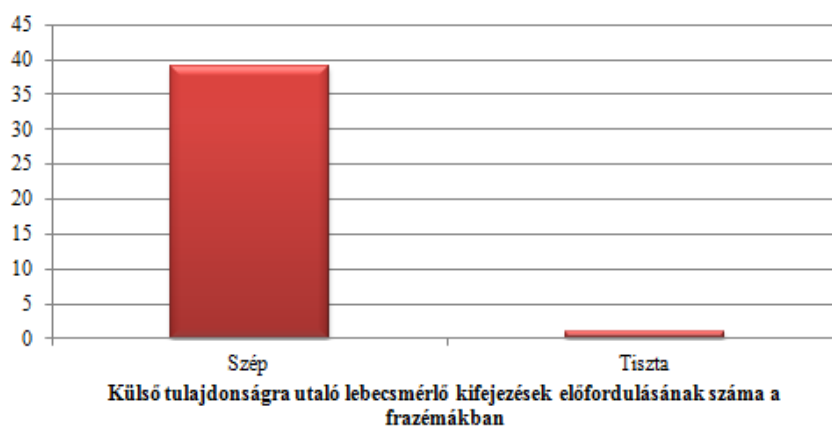

A külső tulajdonságra utaló frazémák között a következő dicsérő szavak találhatóak meg:

szép (39 frazéma, például: **Szép** asszonyban kicsi hiba nem nagy kár = a szépségért még a kisebb hibát is elnézik a nőkben. (50. old.) **Szép** felesége lesz = mondják az olyan fiúra, legényre, aki feltűnően kedveli a macskákat. (194. old.))

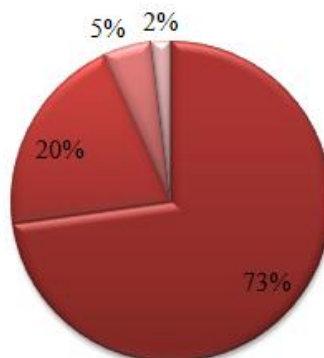
tiszta (1 frazéma, például: **Tiszta**, mint az ákovita = teljesen tiszta. (32. old.))

A külső tulajdonságra utaló dicsérő kifejezéseket a következő oszlopdiagrammal szemléltethetjük:

Azon frazémák közül amelyek dicsérő vagy lebecsmérlő tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmaznak belső tulajdonságra utaló lebecsmérlő kifejezésből van a legtöbb amely 73%-át teszi ki az egésznek. A második legtöbbször előforduló kifejezések a dicsérő belső tulajdonságokra utalnak, ami 20%-ot tesznek ki. A lebecsmérlő külső tulajdonságra utaló kifejezések csak 5%-ot tesznek ki, míg a dicsérő csak 2 %-ot. Ezt a következő diagram szemlélteti:

- Belső tulajdonságra utaló lebecsmérlő kifejezések
- Belső tulajdonságra utaló dicsérő kifejezések
- Külső tulajdonságra utaló lebecsmérlő kifejezések
- Külső tulajdonságra utaló dicsérő kifejezések

BEFEJEZÉS

KÖVETKEZTETÉSEK LEVONÁSA

Dolgozatomban a rendelkezésemre álló szakirodalom segítségével összefoglaltam a frazeológiai egységekről, melléknevekről való általános tudnivalókat. Az így szerzet ismereteket felhasználva csoportosítottam az O. Nagy Gábor Magyar szólások és közmondások gyűjteményében található frazeológiai egységeket, méghozzá annak függvényében, hogy az adott melléknév amely a szólásokban és közmondásokban található belső vagy külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmaz.

A dolgozatom első fejezetében a frazeológia, frazeológiai egységek, melléknevek szakirodalmával, fogalmával és ismertetésével foglalkoztam. Megvizsgáltam, hogy mit tekintenek frazeológiának a magyar és a külföldi szakirodalomban egyaránt.

A dolgozatom második fejezetében az O. Nagy Gábor Magyar szólások és közmondások gyűjteményében található belső és külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazó frazémákat gyűjtöttem össze és csoportosítottam őket annak függvényében, hogy az adott frazéma található belső vagy külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmaz. A harmadik pontban kitértem az állandósult szókapcsolatok helyére és szerepére az iskolai tantervben a magyar nyelv és integrált irodalom oktatása során.

Dolgozatom harmadik fejezetében a csoportosítás eredményét diagramok segítségével szemléltettem. Csoportosítottam a belső és külső tulajdonságra utaló kifejezéseket annak függvényében, hogy lebecsmérítő vagy dicsőítő kifejezéseket tartalmaznak. A frazémákban összesen 80 különböző lebecsmérítő szó fordul elő, míg a dicsérő szavak száma mindössze 23.

Az általam összegyűjtött belső és külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazó frazémák száma 1034. Ezek közül 785 belső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazó frazéma, míg 249 külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmazó frazéma.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM JEGYZÉKE

1. A. Jászó Anna. A Magyar nyelv könyve. – Budapest: Trezor Kiadó, 1995. – 497. o.
2. Balázs Géza. Állandósult szókapcsolatok. In: Sipos Lajos (főszerk.): A magyar nyelv és irodalom enciklopédiája. – Budapest: Magyar Könyvklub, 2002.
3. B. Papp Eszter. Néhány színnév terminológiai vizsgálata. In: Fóris Ágota – Pusztay János (szerk.) Utak a terminológiához. (Terminologia et Corpora – Supplementum 1) Szombathely: BDF, 7-25. o.
4. Bárdosi Vilmos. Magyar szólástár. Szólások, helyzetmondatok, közmondások értelmező és fogalomköri szótára. – Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2003. – 947. o.
5. Elekfi László, Szőke István, Grétsy László, Lőrincz Lajos. Nyelvművelő Kézikönyv I-II. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980. – 2 585. o.
6. A. Jászó Anna. A magyar nyelv könyve. – Budapest: Trezor kiadó, 2007, 223–226. o.
7. Hadrovics László. Magyar frazeológia: Történeti áttekintés. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1995. – 410. o.
8. Hessky Regina. Phraseologie. Linguistische Grundfragen und kontrastives Modell deutsch-ungarisch, 1987.
9. Csernicskó István – Karmacsai Zoltán. Szófajtan és morfológia. Ungvár: PoliPrint Kft, 2008. – 168. o.
10. Tompa József. A mai magyar nyelv rendszere I-II. Budapest: Akadémiai Kiadó
11. Nagy Natália. Államvizsga-segédlet Magyar nyelvtanból (alaktan, szófajtan, összetett mondatban) – Ungvár, 2019. – 132. o.
12. Keszler Borbála. Magyar grammatika. – Műszaki Kiadó, 2017. – 580.o.
13. É. Kiss Katalin, Kiefer Ferenc, Siptár Péter. Új Magyar nyelvtan. Budapest: Osiris

14. O. Nagy Gábor. Magyar szólások és közmondások. – Budapest: Gondolat, 1976. – 860. o.
15. O. Nagy Gábor. Magyar szólások és közmondások. 4. kiadás – Gondolat, 1985. – 835. o.
16. O. Nagy Gábor. Mi a szólás? – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1954. – 28. o.
17. Ogden – Richards. The Meaning of Meaning. – New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1923. – 336. o.
18. Palm C. Phraseologie. Eine Einführung. – Tübingen: Narr, 1997.
19. R. Molnár Emma. Irodalmi nyelvi szint és frazeológia. – Budapest, 1988.
20. Sebeok, Thomas A. Szignal, szimptoma, ikon, index, szimbólum, névagy Jelentéstan és stilisztika. Szerk.: Imre Samu – Szathmári István – Szűts László. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1974. – 522. o.
21. Szathmári István. Stilisztikai Lexikon. – Budapest: Tinta Könyvkiadó, 1961. – 250. o.
22. Tolnai Vilmos. A szólásokról. Adalék a szóláshasonlatok, szólásmódok és közmondások elméletéhez. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 12). – Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1910. – 57. o.
23. Kiefer Ferenc. A magyar nyelv kézikönyve. Budapest: Akadémiai Kiadó
24. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 3. kötet, Budapest, 1976
25. Угорська мова для закладів загальної середньої освіти з навчанням угорською мовою 5 клас: підруч. для закл. аг. серед. осв. / Є. Л. Браун, Х. І. Зикань, Є. С. Ковач-Буркуш. – Вид. 2-ге, доопрац. відп. до чинної навч. прогр. – Львів: Світ, 2018. – 216 с.
26. Інтегрований курс «Література» (угорська та зарубіжна). 5 клас: підруч. для закл. заг. серед. осв. / О. О. Дебрецені. – Вид. 2-ге, доопрац. відп. до чинної навч. прогр. – Львів: Світ, 2018. – 236 с.
27. Угорська мова: підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навч. угорською мовою / Є. Браун, Х. Зикань, Є. Ковач-Буркуш. – Львів: Світ, 2014.

REZÜMÉ

Diplomamunkámban összefoglaltam a frazeológiai egységekről, melléknevekről való általános tudnivalókat. Az így szerzet ismereteket felhasználva csoportosítottam az O. Nagy Gábor Magyar szólások és közmondások gyűjteményében található frazeológiai egységeket.

Megvizsgáltam és feldolgoztam a frazeológia, frazeológiai egységek, melléknevek szakirodalmát. Megvizsgáltam, hogy mit tekintenek frazeológiának a magyar és a külföldi szakirodalomban egyaránt.

Munkámban az összegyűjtött frazémákat csoportosítottam annak függvényében, hogy az adott frazéma található belső vagy külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmaz. Csoportosítást végeztem az alapján hogy az adott frazéma belső vagy külső tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmaz, hogy milyen becsmérő és dicsérő, rosszalló és elismerő tulajdonságra utaló kifejezéseket tartalmaz az összegyűjtött frazémákban. Kitértem az állandósult szókapcsolatok helyére és szerepére az iskolai tantervben a magyar nyelv és integrált irodalom oktatása során.

A csoportosítás eredménye diagram segítségével van szemléletesebbé téve.

РЕЗЮМЕ

У роботі систематизовано загальні знання про фразеологізми та прикметники. Використовуючи результати дослідження, згруповано фразеологізми, що містять вирази, пов'язані з внутрішніми та зовнішніми якостями людини, у збірці Габора О. Нодь «Угорські приказки та прислів'я».

Розглянуто і опрацьовано літературу з фразеології, наведено означення, що вважається фразеологізмом як в угорській, так і в зарубіжній літературі. Проведено деталізований опис та класифікацію виразів, пов'язаних з внутрішніми та зовнішніми якостями людини, які зневажливі та хвалебні, осудливі та визнаючі якості вказують вирази, в зібраних фразеологізмах.

Зосереджено увагу на місце та роль постійних слововідношень у шкільній програмі під час викладання угорської мови та інтегрованої літератури.

Результати групування проілюструвано за допомогою діаграми.

RESUME

In this paper, we have systematized general knowledge about phraseology and adjectives. Using the results of the research, we grouped the phraseologies containing the adjectives in the collection „Hungarian proverbs and sayings” by Gabor O. Nod.

We analyzed the literature on phraseology, gave a definition of what is considered phraseology in both Hungarian and foreign literature. We have described in detail what includes they contain expressions referring to internal or external properties.

We also grouped the collected phraseologies by features the given phrase contains expressions referring to internal or external properties. Grouped them by the characteristics that the expressions in the collected phraseological units indicate, whether they are derogatory and laudatory, disapproving and approving. The focus is on the place and role of constant connections in the school curriculum in the teaching of Hungarian language and integrated literature.

The results of grouping are illustrated by diagrams.